

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Α. ΒΕΤΣΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

"ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΛΕΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΗΡΑΡΧΗΜΑΤΟΣ":

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ 4ο ΑΙΩΝΑ π.Χ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2002

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Α. ΒΕΤΣΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ
"ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΛΕΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΗΡΑΡΧΗΜΑΤΟΣ":
Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 4ο ΑΙΩΝΑ π.Χ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2002

Κάθε γνήσιο αντίτυπο υπογράφεται από το συγγραφέα

© Copyright Εκδόσεις

ISBN: **960-92013-0-X**

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση μέρους ή όλου του παρόντος βιβλίου με οποιοδήποτε τρόπο (έκδοση - αντιγραφή - φωτοτυπία κ.λπ.) χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Η Αθηναϊκή Δημοκρατία θα είναι πάντα μέσα στα ζητούμενα των στοχαστών και καθένας θα θέλει να πιστεύει πως έχει συμβάλει κατά κάποιο τρόπο στην ερμηνεία της. Έτσι κι εμείς με την εργασία αυτή σκοπό έχουμε να παρουσιάσουμε την εξωτερική πολιτική της Αθήνας τον 4ο αι π.χ. μέσα από το λόγο του Δημοσθένη "Προς Πολυκλέα περί του επιτηραρχήματος", ενός λόγου με έντονη πολιτική χροιά. Στην παρουσίαση αυτή βαρύνουσα θέση έχει η ναυτική επιχείρηση της Αθήνας στη Β. Ελλάδα το 362 π.Χ. αλλά και η ηθική κρίση που παρουσιάζεται στις σχέσεις πολίτη και κράτους την περίοδο αυτή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
Περιεχόμενα	7
Εισαγωγή	
1. Υπόθεση του λόγου - Επισημάνσεις	9
2. Χρονολόγηση του λόγου	11
3. Το γενικό ιστορικό πλαίσιο	13
A. Ο Λόγος	
1. Προοίμιο	19
2. Η αναδιήγηση των γεγονότων της εξωτερικής πολιτικής των Αθηνών με βάση τις πληροφορίες του κειμένου.	20
2.1. Η κατάσταση στην υπόλοιπη Ελλάδα το 362 π.Χ.	20
2.2. Προβλήματα στην οργάνωση της Αθηναϊκής επιχείρησης στην Β. Ελλάδα (Σεπτέμβριος 362 π.Χ. - Αύγουστος 361 π.Χ.).	24
2.3. Η εξέλιξη των γεγονότων στην Β. Ελλάδα κατά τη διάρκεια της διοικήσεως του στρατηγού Τιμόμαχου (Σεπτέμβριος 361 π.Χ. - Φεβρουάριος 360 π.Χ.).	30
3. Ανακεφαλαίωση - Επίλογος	44
B. Συμπεράσματα	47
Βιβλιογραφία	51

ΕΙΣΑΓΩΓΗ**1. Υπόθεση του λόγου - Επισημάνσεις**

Ο αποδιδόμενος στο Δημοσθένη λόγος "Προς Πολυκλέα περί του Επιτηρηραρχήματος"¹ εκφωνήθηκε κατά τη διάρκεια δικαστικού αγώνα, όπου εκδικάστηκε αγωγή του Απολλόδωρου² κατά του Πολυκλέα. Σκοπός της αγωγής ήταν να καταβληθούν από τον Πολυκλέα στον Απολλόδωρο τα έξοδα που προέκυψαν από τη, χωρίς υπαιτιότητά του, πεντάμηνη περίπου παράταση της τριηραρχίας του - επιτηρηράρχημα -³, επειδή δεν ήρθε έγκαιρα ο

¹ Οι κριτικοί παραδέχονται ότι ο λόγος "Προς Πολυκλέα περί του Επιτηρηραρχήματος" είναι έργο του ίδιου του Απολλόδωρου. Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 42 & 47

² Ο Απολλόδωρος ήταν γιος του πλούσιου στην Αθήνα τραπεζίτη Πασίωνα από το δήμο Αχαρνών. Μετά το θάνατο του πατέρα του (370 π.Χ.) έλαβε μέρος ως τριήραρχος στην πρεσβεία που στάλθηκε το 368 π.Χ. στον τύραννο Διονύσιο των Συρακουσών με σκοπό τη σύναψη φιλικών σχέσεων μεταξύ αυτού και των Αθηνών. Αργότερα περιεπλάκη σε πολλές δίκες εξαιτίας των οποίων έχασε ότι είχε απομείνει σ' αυτόν από τη μεγάλη πατρική περιουσία. Στη διάρκεια της άτυχης τελικά εκστρατείας του Φωκίωνα το 348 π.Χ. στην Εύβοια επρότεινε να διατίθεται για τη στρατιωτική παρασκευή της πόλης το περίσσειμα των ετήσιων εσόδων των Αθηνών. Η πρόταση έγινε αρχικά δεκτή από τη βουλή και το δήμο, αλλά αργότερα, όταν πέρασε ο κίνδυνος για την πόλη, ο Αθηναίος Στέφανος υπέβαλε κατηγορία κατά του Απολλόδωρου "επί γραφή παρανόμων" και πέτυχε την καταδίκη του. Για τον Απολλόδωρο Βλ. Γ. Λάμψα, *Λεξικό του Αρχαίου κόσμου, Ελλάδα - Ρώμη*, τ.1, σελ. 269· σχετικά με τις δίκες που περιεπλάκη ο Απολλόδωρος βλ. στη γαλλική έκδοση DÉMOSTÈNE, *Plaidoyers civils, texte établi et traduit par L. Gernet*, t. II, σελ. 151-154 & t.III, σελ. 7-13 και Α. Βερναδάκη, *Οι τράπεζες στην Αρχαιότητα*, σελ. 55-77.

³ Σύμφωνα με το νόμο που υπήρχε στην Αρχαία Αθήνα ο χρόνος υπηρεσίας

διάδοχός του Πολυκλής να τον αντικαταστήσει στη διοίκηση του πλοίου. Όταν ήρθε μάλιστα δεν παρέλαβε αμέσως το πολεμικό πλοίο προφασισζόμενος από τη μια μεριά ότι δε μπορούσε να ανταποκριθεί σε μια σπάταλη τριηραρχία που έκανε ο Απολλόδωρος (§ 33-34) και από την άλλη ότι περίμενε το δικό του συντριήραρχο (§ 37-39).

Ο λόγος, πέρα από τα ιδιωτικά στοιχεία που εμφανίζονται και αφορούν την καταβολή του επιτριηραρχήματος, έχει και έντονη πολιτική χροιά⁴. Η διατήρηση και η χρηματοδότηση του Αθηναϊκού στόλου και γενικότερα οι πληροφορίες που μας παρέχει για την Αττική ναυτολογία, το ενδιαφέρον της Αθήνας στο βόρειο Αιγαίο, στο Βόσπορο και στον Εύξεινο Πόντο, καθώς

των τριηράρχων ήταν καθορισμένος. Παρόλα αυτά ο χρόνος της τριηραρχίας μπορούσε να παραταθεί είτε εξαιτίας πολεμικών αναγκών, είτε εξαιτίας αργοπορίας αναλήψεως της τριήρους από το διαδεχόμενο τριήραρχο. Αυτός ο πέραν του νόμου χρόνος, που ονομαζόταν "έπιτριηράρχημα" παρατεινόταν, τυπικά πάντα, μέχρι 2 και 4 μήνες. Εάν αίτιος της παράτασης δεν ήταν ο παλαιός τριήραρχος, μπορούσε αυτός να ζητήσει την πληρωμή των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε κατά το "έπιτριηράρχημα". Βλ. A. Böckh, *Die Staatshaushaltung der Athener*, σελ. 630.

⁴ Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 47. A. Schaefer, *Demosthenes und seine Zeit*, σελ. 151. F. Blass, *Die Attische Beredsamkeit*, σελ. 468. Επίσης στη γαλλική έκδοση DÉMOSTÈNE, *Plaidoyers civils, texte établi et traduit par L. Gernet*, t.III, σελ. 37 αναφέρονται σχετικά: "L'affaire a, du reste, des côtés politiques: le personnel de généraux qui opérait a cette époque dans les parages de l' Hellespont a été très attaqué, et Apollodore a participé très activement aux procès qui ont été intentés contre lui (* Il a figuré, soit comme accusateur en titre, soit plutôt comme κατηγορος, dans les poursuites dirigées contre les stratèges Timomachos, Ménon, Autoklès, et contre Callippos, tous personnages qui sont justement nommés dans notre discours et dont deux au moins se sont trouvés en conflit avec Apollodore)".

και οι επιτυχίες - ή πιο συχνά οι αποτυχίες - των Αθηναίων διοικητών μαζί με τις πολιτικές φιλονικίες που περιέχονται στη χρονική στιγμή του λόγου μας δίνουν μια εικόνα της εξωτερικής πολιτικής που άσκησε η Αθήνα κατά τον 4ο αιώνα.

Το είδος της δίκης που μεταχειρίστηκε ο Απολλόδωρος κατά του Πολυκλή ήταν "δίκη βλάβης" και είχε ιδιωτικό χαρακτήρα⁵, παρόλο που ο ενάγων θα μπορούσε να κινήσει δημόσια αγωγή εναντίον του Πολυκλή, που παραμέλησε να παραλάβει το πλοίο στον προκαθορισμένο χρόνο, παραβαίνοντας έτσι τους νόμους της πολιτείας και θέτοντας σε κίνδυνο τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων των Αθηναίων στο βόρειο Αιγαίο⁶.

2. Χρονολόγηση του λόγου

Για την ακριβή χρονική στιγμή που εκφωνήθηκε ο λόγος οι γνώμες διαίτανται. Ο Απολλόδωρος ανέλαβε την τριηραρχία περί τα μέσα Σεπτεμβρίου του 362 π.Χ. (§ 4) και επέστρεψε μετά από την παράταση της τριηραρχίας του τον Φεβρουάριο του 360 π.Χ. Πόσο χρονικό διάστημα μεσολάβησε από την επιστροφή του Απολλόδωρου από την τριηραρχία του και μέχρι την

⁵ "Il y a lieu de penser que nous avons affaire à une action ordinaire de dommage (βλάβης) qui aura été portée devant les Quarante et, par suite, soumise d'abord à l'arbitrage" (βλ. στη γαλλική έκδοση DÉMOSTÈNE, Plaidoyers civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 37). Για τα είδη δικών (ιδιωτικές και δημόσιες) στην αρχαία Ελλάδα, καθώς και για τη δίκη "βλάβης" βλ. D. MACDOWELL, Το Δίκαιο στην Αθήνα, σελ. 90-97 & 230-236.

⁶ Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε κάποια κερδοσκοπία στην πράξη του Απολλόδωρου να κινήσει μια τυπική ιδιωτική δίκη και να "διαλέξει" μια "εισαγγελία" για να "προβεί" ενάντια στον Πολυκλή. Ίσως μια ιδιωτική δίκη να του φάνηκε ως πιο γρήγορος και σίγουρος δρόμος για να αποκτήσει ξανά τα πρόσθετα έξοδα. Από το λόγο γνωρίζουμε ότι είχε και ο ίδιος χρέη: ίσως ήταν από πίεση των πιστωτών του, βλ. D. Brown, Das Geschäft mit dem Staat, σελ. 47.

υποβολή της αγωγής δικαστικής διαδικασίας, αυτό δεν μπορεί να εντοπισθεί με σιγουριά. Πιθανότατα να είχε περάσει τουλάχιστον ένας χρόνος καθώς ο ομιλητής χρησιμοποιεί για εκείνη τη χρονική περίοδο την έκφραση "ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ" (§ 61). Σύμφωνα με τον F. Blass ο λόγος τοποθετείται χρονικά γύρω στο 358 π.Χ., ενώ ο A. Schaefer τοποθετεί το λόγο γύρω στο 357 π.Χ.⁷.

⁷ Ο F. Blass (βλ. Die Attische Beredsamkeit. σελ. 468-469) αναφέρει σχετικά: "Was die Zeit betrifft, so muss zwischen der Rückkehr 104,4 (360) und der Verhandlung mindestens ein volles Jahr liegen, da der Sprecher den Ausdruck ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ von jener Zeit gebraucht; andererseits aber war Timomachos, den wegen seiner Amtsführung ein Todesurtheil in contumaciam traf, noch nicht verurtheilt, indem andernfalls Apollodor, der selbst als Ankläger dabei auftrat, dies Urteil ohne Frage erwähnen würde. Ein ähnlicher Schluss bietet sich in Bezug auf Kallipos von Aixone, Timomachos' Freund und nachmals Mörder des Dion, der 357 mit letzterem nach Sicilien ging, ebenfalls in Folge von Anklagen, bei denen Apollodor Betheiligt war. Hiernach werden wir die Rede etwa 358 setzen*. (*So nach den angeführten Argumenten Sigg 404 f., während Schäfer III B 152 und Lortzing p. 11 die Rede 357 oder später setzen, indem § 8 auf eine nachmals erfolgte Erleichterung der Trierarchen hinweise, die durch Periandros' Gesetz 357 eintrat. Aber diese Stelle besagt nichts derart: οὐ μόνον τὰ κατὰ τὴν τριηραρχίαν ἀνήλυσκον τότε, οὕτω πολυτελῆ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τῶν χρημάτων - μέρος οὐκ ἐλάχιστον ὑμῖν προεισήνεγκα. Dass τότε nicht zum Folgenden gehört, ist doch wohl klar)".

Ο A. Schaefer (βλ. Demosthenes und seine Zeit, σελ. 151-152) αναφέρει επίσης: "Wie lange nach Apollodors Rückkehr von der Trierarchie, welche in OI. 104,4.360 (Februar) zu setzen ist, seine Klage zur gerichtlichen Verhandlung kam lässt sich mit Sicherheit nicht bestimmen; dafs es nicht so bald geschehen sei hat I. Herrmann aus einigen Stellen geschlossen, in denen jene Vorfälle als bereits längere Zeit vergangen bezeichnet werden*" (*3 S.

3. Το γενικό ιστορικό πλαίσιο

Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και την κατάρρευση των Αθηνών η Σπαρτιατική ηγεμονία <αρχή> πήρε τη θέση της Αθηναϊκής ναυτικής συμμαχίας και αντικατέστησε ένα λεπτά συγκροτημένο οργανισμό με ένα τραχύ, πραγματικά βίαιο σύστημα (404 - 371 π.Χ.). Οι Λακεδαιμόνιοι, όμως, δεν είχαν καμιά απολύτως δυνατότητα ώστε να γίνουν, έστω και σε ένα ορισμένο βαθμό, διάδοχοι της Αθηναϊκής ομοσπονδίας. Δε διέθεταν ούτε το δημογραφικό δυναμικό που θα ήταν απαραίτητο για την παγίωση της εξουσίας τους σε τόσο εκτεταμένα εδάφη και για την πολιτική τους διεξόδωση στα υποτελή κράτη, ούτε μπορούσαν να εκμεταλλευτούν κάποιον ιδεολογικό ή οικονομικό δεσμό, που θα συνέδεε την ηγεμονική δύναμη της Πελοποννησιακής συμμαχίας με τους Έλληνες της κεντρικής Ελλάδος, του Β.

1207,3 ἐν τῷ τότε καιρῷ - vgl § 4 -, 61 S. 1225,12 ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ. Herrmann S. 19). Dürfen wir die Andeutung, dafs damals die Trierarchie so besonders kostspielig gewesen sei*, (*8 S. 1208,21 τὰ κατά τήν τριηραρχίαν - τότε οὕτω πολυτελή ὄντα) zu der Erleichterung welche OI. 105,3. 357 Periandros Gesetz den Trierarchen gewährte in Beziehung bringen, so könnte die Rede nicht vor diesem Jahre gehalten sein; wenigstens kennen wir keine andere gesetzliche Bestimmung der Art".

Ακόμη στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTÈNE, Plaidoyers civils, texte établi et traduit par L. Gernet", t. III, σελ. 37 αναφέρεται σχετικά: "La date en est déterminée par celle de la triérarchie, qui s'est terminée en fait vers février 361 et à laquelle le procès est sensiblement postérieur. Nous sommes probablement en 358* (*C'est la conclusion de Blass, p. 527 sq. L'expression ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ - § 61 - engage à descendre ie plus possible jusqu'aux procès de Timomachos et de Callippos, dont Apollodore n'eût pourtant pas manqué de rappeler l' issue s' ils avaient été jugés au moment du Contre Polyclès; or Callippos est parti pour la Sicile en 357, probablement après son procès".

Αιγαίου, της Θράκης και της Μ. Ασίας. Έτσι με ορισμένα μέσα όπως η υποστήριξη των ολιγαρχικών μειονοτήτων, με την εγκαθίδρυση των λεγόμενων "δεκαερχιών", την εγκατάσταση αρμοστών και την επιβολή φορολογίας, οι Λακεδαιμόνιοι προσπάθησαν να διασφαλίσουν την κυριαρχία τους. Ο Σπαρτιάτης Λύσανδρος, με τη σπουδαία πολιτική προσωπικότητα και τις δυνατότητες που του έδινε το αξίωμά του (ναύαρχος), βοήθησε στην προσπάθεια αυτή στο ξεκίνημα της Σπαρτιατικής ηγεμονίας⁸.

Η Αθήνα μετά την καταστροφή της το 404 π.Χ. και αφού τήρησε τις υποχρεώσεις της για δύο πενταετίες σχεδόν απέναντι στους δυσβάσταχτους όρους της συνθήκης που υπέγραψε με τους Σπαρτιάτες, χάνοντας την ανεξαρτησία της, προσπαθεί να βρει τρόπο να αποδεσμευθεί από τη Σπάρτη. Αυτό έγινε με τον Κορινθιακό πόλεμο (395-386 π.Χ.) που προέκυψε ως αντίδραση στη Σπαρτιατική ηγεμονία και αφού πρώτα από το 403 π.Χ. είχαμε αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Αθήνα. Η Αθήνα, η Θήβα, η Κόρινθος και το Άργος, έχοντας την υποστήριξη της περσικής πολιτικής, ενώνονται κατά της ηγεμονίας της Σπάρτης. Η Αθήνα επωφελείται από τις πολλαπλές εμπλοκές της Σπάρτης στην Ασία και στην Ελληνική Χερσόνησο και το 394 π.Χ. μετά τη ναυμαχία στην Κνίδα, όπου ηττήθηκε η Σπάρτη, ο Αθηναίος Κόνων ήρθε στην Αθήνα και, με περσικά χρήματα, οικοδόμησε και πάλι τα Μακρά Τείχη της πόλης που είχαν καταστραφεί το 404 π.Χ. Η Αθήνα αποδεσμεύεται πλέον από τη Σπάρτη, υπολογίζεται ξανά ως δύναμη στην Ελλάδα και μπορεί να ασκήσει πάλι εξωτερική πολιτική. Ανέκτησε τη Σκύρο, την Ίμβρο και τη Λήμνο και ανανέωσε τη συμμαχία της με διάφορα κράτη του Αιγαίου. Η Σπάρτη προσπαθεί να ανακόψει τις εξελίξεις και προτείνει στην νικημένη του 404 π.Χ. Αθήνα μεγάλες παραχωρήσεις (391 π.Χ.). Οι Αθηναίοι όμως απέρριψαν τη σπαρτιατική προσφορά. Εξάλλου υπήρχαν πάντα στην Αθήνα άνθρωποι που υποστήριζαν σταθερά την πολιτική της

⁸ Βλ. H. Bengtson, *Griechische Geschichte*, σελ. 251-252· J. B. Bury & Russell Meiggs, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 492-494· Μ. Σακελλάριου, *Η παρακμή των Ηγεμονιδών πόλεων*, σελ. 318-321.

επέκτασης. Μόλις καθελκούνται οι τριήρεις από τα καινούργια ναυπηγεία του Πειραιά, οι Αθηναίοι μεγαλώνουν το πεδίο επιχειρήσεών τους και ο στόλος τους υπό τον Θρασύβουλο σημείωσε σημαντικές επιτυχίες στο Β. Αιγαίο, τη Θράκη και την Προποντίδα⁹.

Η νέα εμφάνιση της Αθήνας και η αύξηση της δύναμής της ανησύχησε τους Πέρσες που είχαν συμφέρον να μην υπάρχει κανένα ισχυρό κράτος στην Ελλάδα, ικανό να τους απειλήσει. Σταμάτησαν, λοιπόν, να ενισχύουν τον αντισπαρτιατικό συνασπισμό. Από τη μεταβολή αυτή της περσικής πολιτικής επωφελήθηκαν οι Σπαρτιάτες και έστειλαν στα Σούσα το ναύαρχο Ανταλκίδα, που πέτυχε με τις ενέργειές του να υπογραφεί το 386 π.Χ. ειρήνη, γνωστή ως "ειρήνη του βασιλέως" ή "Ανταλκίδειος ειρήνη". Ένας σημαντικός όρος αυτής της ειρήνης ήταν και η αυτονομία των Ελληνικών πόλεων που είχε σκοπό να εμποδίσει τη δημιουργία ηγεμονιών επικίνδυνων για την Περσία και να διαιωνίσει την πολιτική διαίρεση των Ελλήνων¹⁰. Την επί-

⁹ Βλ. E. Curtius, *Griechische Geschichte*, σελ. 162-218· G. Grote, *Geschichte Griechenlands*, σελ. 167-281· K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, σελ. 217-226· A. Holm, *Geschichte Griechenlands*, σελ. 40-70, H. Bengtson, *Griechische Geschichte*, σελ. 257-264· J. B. Bury & Russell Meiggs, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 515-524· Γ. Κορδάτου, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, σελ. 412-428· Μ. Σακελλαρίου, *Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων*, σελ. 355-382.

¹⁰ Για τους όρους της Ανταλκιδείου ειρήνης βλ. Ξενοφώντα, "Ελληνικά", Ε, κεφ. Α, 31, Γ. Κορδάτου, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, σελ. 429-433· Μ. Σακελλαρίου, *Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων*, σελ. 382· J. B. Bury & Russell Meiggs, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 524-528· F. Hampl, *Die Griechischen Staatsverträge*, σελ. 8-12 & 85-88, M. L. W. Laistner, *A History of the Greek world*, σελ. 183-187· H. Bengtson, *Die Staatsverträge des Altertums*, αρ. 242, σελ. 188-192· G. Grote, *Geschichte Griechenlands*, σελ. 278-281.

βλεψη για την εφαρμογή των όρων της ειρήνης αυτής ανέλαβαν οι Σπαρτιάτες, που διατηρούσαν έτσι την κυρίαρχη θέση τους στην Ελλάδα.

Κατά τα χρόνια που ακολούθησαν ύστερα από την βασιλείο ειρήνη οι Αθηναίοι, αφού συμάχησαν με τους Θηβαίους την άνοιξη του 378 π.Χ., προσανατολίστηκαν στην ιδέα να σχηματίσουν γύρω τους μια πολυμερή αμυντική συμμαχία με ρητό σκοπό την αναχαίτιση των Σπαρτιατών. Στις σχετικές προσκλήσεις που απηύθυναν σε κάθε ενδιαφερόμενο, ανταποκρίθηκαν οι Χίοι και οι Μυτιληναίοι, που είχαν ήδη διμερείς αμυντικές συνθήκες με τους Αθηναίους, και επί πλέον οι Ρόδιοι και οι Βυζάντιοι¹¹. Έτσι ιδρύεται η Β' Αθηναϊκή συμμαχία (377 π.Χ.) στην οποία αργότερα ακολουθεί η συμμετοχή και άλλων πόλεων¹². Τα σχετικά με την ίδρυση της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας είναι γνωστά από το "ψήφισμα του Αριστοτέλη"¹³, που χρονολογείται στα 378/7 π.Χ., όπως και από τις πληροφορίες που παραδίδει ο Έλληνας ιστοριογράφος Διόδωρος Σικελιώτης. Όσον αφορά το χώρο επέκτασης της συμμαχίας δεν υπάρχει διαφορά σε σχέση με την Α' Αθηναϊκή συμμαχία: Κεντρ. Αιγαίο, τα νησιά του Β. Αιγαίου, οι πόλεις της Δ. Μικράς Ασίας και τα νησιά του Ιονίου πελάγους. Η οργάνωση και λειτουργία της

¹¹ Βλ. H. Bengtson, *Die Staatsverträge des Altertums*, αρ. 248, 256 σελ. 196-198 & 205-206.

¹² Βλ. Μ. Σακελλαρίου, *Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων*, σελ. 394· J. B. Bury & Russell Meiggs, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 537-539· Γ. Κορδάτου, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, σελ. 447-457· F. Hampl, *Die Griechischen Staatsverträge*, σελ. 117-134· G. Glotz, *Histoire Grecque*, σελ. 118-132· H. Berve, *Griechische Geschichte*, σελ. 98-100· F. H. Marshall, *The second athenian confederacy*, Cambridge, University press, 1905· J. Zingerle, *Zur Geschichte den Zweiten athenischen Bundes*, ανατύπ. από το *Eranos Vindobonensis* 1983, σελ. 359 κεξ.

¹³ Βλ. H. Bengtson, *Die Staatsverträge des Altertums*, αρ. 257, σελ. 207-210.

συμμαχίας θεμελιώνεται με τόση σύνεση και επιδεξιότητα, ώστε ο χρόνος θα εργασθεί στη συνέχεια προς όφελός της¹⁴.

Το 371 π.Χ. σταματάει η ένταξη νέων συμμάχων στη Β' Αθηναϊκή συμμαχία. Μέχρι τότε ακολουθήθηκε η τακτική της σύναψης επιμέρους συμμαχιών ανάμεσα στην Αθήνα και τις διάφορες ελληνικές πόλεις χωριστά. Αυτός ο τύπος συμμαχιών ήταν ο κυρίαρχος, όχι όμως και ο μοναδικός. Στο διάστημα 371/62 επικρατεί ένας άλλος τύπος συμμαχιών¹⁵. Σύμφωνα με αυτόν κάθε ελληνικό κράτος σύναπτε συμμαχία με την Αθήνα και τις πόλεις που την πλαισίωναν, χωρίς να γίνεται μέλος της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας. Τέλος η Αθήνα συνήψε διμερείς συμμαχίες και με αλλόφυλλους δυνάστες, όπως τους βασιλείς της Θράκης μετά το 362 π.Χ. και κυρίως μετά το 355 π.Χ.

Όμως, αν και η συμμαχία οργανώθηκε με τόσο φιλελεύθερες αρχές και ενέσπειρε στην αρχή κάποιο ενθουσιασμό, είναι γεγονός ότι δεν πραγματο-

¹⁴ Ο R. Cohen (βλ. Αθηναϊκή Δημοκρατία, σελ. 183) αναφέρει σχετικά: "Στη συμμαχία δεν υπάρχουν πια Αθηναίοι κυβερνήτες ή απειλητικές θέσεις κληρουχών· σε όλους οι Αθηναίοι έχουν υποσχεθεί την πιο πλατιά ελευθερία. Δεν υπάρχει πια ανώτατο συμβούλιο αλλά τρία ισότιμα όργανα με ίσα δικαιώματα, η Βουλή και η Εκκλησία του Δήμου από τη μια μεριά και το Συνέδριο των συμμάχων από την άλλη. Τα όργανα αυτά θα βουλευόνται ξεχωριστά και οι αποφάσεις τους θα έχουν την ίδια αξία. Δεν υπάρχει πια ούτε καν φόρος, αλλά συνεισφορές, συμφωνημένες εθελοντικά από το Συνέδριο, το οποίο τις καθορίζει για κάθε μέλος της συμμαχίας και τις εισπράττει μόνο του. Δεν υπάρχουν πια υπέρμετρα δικαστικά προνόμια προς αποκλειστικό όφελος της Αθήνας. Και για να εμπνεύσει ακόμα περισσότερη εμπιστοσύνη, η πόλη της Παλλάδας κάνει εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και οι πολίτες της δέχονται να πληρώνουν και σε καιρό ειρήνης τον κατ' εξαίρεση φόρο του καιρού του πολέμου, την εισφορά".

¹⁵ Για τον τύπο των συμμαχιών αυτών βλ. H. Bengtson, Die Staatsverträge des Altertums, αρ. 280 & 293, σελ. 236-238 & 255-258.

ποίησε πλήρως τις ελπίδες που είχαν θεμελιώσει πάνω της. Χωρίς αμφιβολία αναπτύχθηκε για μερικά χρόνια, κυρίως στα νησιά του Αιγαίου. Χωρίς αμφιβολία επιτρέπεται στην Αθήνα να εξελιχθεί άνετα ανάμεσα στις αντίζηλές της και να πλησιάσει τη Θήβα, για να πολεμήσει καλύτερα τη Σπάρτη· έπειτα τη Σπάρτη, για να αγωνισθεί καλύτερα κατά της Θήβας. Χωρίς αμφιβολία η Αθήνα πετυχαίνει απ' αυτό το "παιχνίδι της ζυγαριάς" μερικά ουσιώδη πλεονεκτήματα: για παράδειγμα, την αναγνώριση των ιδιαίτερων της συμφερόντων στη Βόρεια Ελλάδα. Όμως η Β' Αθηναϊκή συμμαχία έπασχε από συγγενή και επίκτητα ελαττώματα αλλά και από το γεγονός ότι με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να εκλείπουν τα αίτια που προκάλεσαν το σχηματισμό της. Έτσι αρχίζουν οι αποτυχίες που δοκιμάζουν σοβαρά τη στερεότητα του έργου της. Η Θήβα αποχωρεί από την Αθηναϊκή συμμαχία δημιουργώντας τη δική της ηγεμονία στον Ελλαδικό χώρο (371-362 π.Χ.), ενώ πολλοί σύμμαχοι άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο, ήθελαν να απαλλαγούν από την Αθηναϊκή συμμαχία που δεν τους απέφερε πλέον κανένα κέρδος. Έντονα είναι επίσης τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Αθήνα και από την πλευρά των Περσών, των Μακεδόνων αλλά και από διάφορους τοπικούς δυνάστες, άγνωστους ακόμα μέχρι πρότινος, που ξεσηκώθηκαν όμως και πρέπει να τους λογαριάζουν τώρα και αυτούς. Τέλος η Αθήνα απομονώνεται επειδή η αδυναμία της μεγαλώνει κάθε μέρα· και αυτή η αδυναμία είναι ακριβώς η συνέπεια της πολιτικοκοινωνικής ανέλιξης, που την επιτάχυνε μισός αιώνας εξωτερικών πολέμων και εμφύλιων διαμαχών¹⁶.

Σ' αυτό το πλαίσιο της αργής απόσχισης των συμμάχων, των ναυτικών επιχειρήσεων των Αθηναίων στο Β. Αιγαίο αλλά και της πολιτικοκοινωνικής κρίσης που υφίσταται η Αθήνα τον 4ο αι. π.Χ. βρίσκεται και το πλάνο που σκιαγραφείται μέσα από τον παρόντα λόγο.

¹⁶ Βλ. R. Cohen, Αθηναϊκή Δημοκρατία, σελ. 183-205· Μ. Σακελλαρίου, Παρακμή των Ηγεμονιών Πόλεων, σελ. 456.

Α. Ο ΛΟΓΟΣ

1. Προοίμιο.

Στο προοίμιο τονίζει αρχικά ο Απολλόδωρος ότι η υπόθεση που εκδικάζεται δεν είναι μόνο ιδιωτική, αλλά και δημόσια. Αναφέρει ότι οι μηνύσεις που έγιναν είναι ιδιωτικής φύσεως, όμως οι αδικίες εκτελέστηκαν σε βάρος της πόλης¹⁷. Έτσι από την αρχή του λόγου προσπαθεί ο Απολλόδωρος να κεντρίσει το ενδιαφέρον των δικαστών θέτοντας θέμα ότι η δίκη είναι και δημοσίου δικαίου.

Έπειτα ο Απολλόδωρος εκτός από το ειδικό θέμα της επιτηρηρχίας θέτει και το ερώτημα για το αν οι νόμοι πρέπει να κρατήσουν την ανώτερη θέση τους¹⁸. Πιθανότατα το ερώτημα αντανακλά τους φόβους του Αθηναίου πολίτη που απορρέουν από τη γενικότερη αμφισβήτηση των θεσμών στην Αθήνα του 4ου αιώνα¹⁹. Στη συνέχεια ο Απολλόδωρος αναφέρει ότι θέλει να αναπτύξει ευσυνείδητα και αναλυτικά τόσο τα ποσά που έδωσε όσο και τις υπηρεσίες που πρόσφερε για την Αθήνα. Θέλει να δείξει ότι οι υπηρεσίες του ωφέλησαν σίγουρα την πόλη. Μόνο άνθρωποι σαν τους αντιπάλους του μπορούν να τολμήσουν να τις αμφισβητήσουν. Παρακαλεί τους ενόρκους όσοι την εποχή της τριηραρχίας του ήταν στο στρατόπεδό του, να ξαναθυμηθούν την τότε κατάσταση και όλα όσα είχε προσφέρει, και να τα διηγη-

¹⁷ Βλ. Κείμενο § 1: «Ὁὐ γάρ ἐμός καί Πολυκλέους ἴδιος ἐστίν ὁ ἀγών μόνον, ἀλλά καί τῆς πόλεως κοινός. Ὡν γάρ τά μέν ἐγκλήματα ἴδιά ἐστίν, αἱ δέ βλάβαι κοιναί...».

¹⁸ Βλ. Κείμενο § 1: «Νῦν δέ περί τε διαδοχῆς νεώς ἐστίν ὁ λόγος καί ἐπιτηρηραρχήματος πέντε μηνῶν καί ἐξ ἡμερῶν ἀνηλωμένου, καί περί τῶν νόμων, πότερα κύριοι εἰσίν ἢ οὐ.».

¹⁹ Ο Πλάτωνας (Βλ. "Κρίτων" 50 b) αναφέρει σχετικά: «ἡ δοκεῖ σοι οἷόν τε ἔτι ἐκείνην τήν πόλιν εἶναι καί μή ἀνατετράφθαι, ἐν ἧ ἄν αἱ γενόμεναι δίκαι μηδέν ἰσχύωσιν, ἀλλά ὑπό ιδιωτῶν ἄκυροί τε γίνωνται καί διαφθεύονται;»

θούν στους συναδέλφους τους που δεν ήταν τότε εκεί παρόντες. Έτσι, θα έβλεπαν όλοι πως φρόντιζε να πραγματοποιηθούν όλες οι εντολές που του είχε αναθέσει η Πολιτεία.

2. Η αναδιήγηση των γεγονότων της εξωτερικής πολιτικής των Αθηνών με βάση τις πληροφορίες του κειμένου.

2.1. Η κατάσταση στην υπόλοιπη Ελλάδα το 362 π.Χ.

Για να θυμίσει στους ενόρκους την κατάσταση της Αθήνας στην αρχή της τριηραρχίας του, το Σεπτέμβριο του 362 π.Χ., ο Απολλόδωρος δίνει μια ακριβή εικόνα της κατάστασης στην υπόλοιπη Ελλάδα²⁰. Τότε είχαν αναγγελθεί στην εκκλησία του δήμου πολλές και σοβαρές υποθέσεις: Αρχικά ο Αλέξανδρος, τύραννος των Φερών²¹, που είχε περιέλθει σε θέση υποτελούς

²⁰ Βλ. G. Grote, *Geschichte Griechenlands*, σελ. 544-554, G. Glotz, *Histoire Grecque*, σελ. 179-188, Γ. Παπαντωνίου, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, σελ. 276-290, Μ. Σακελλαρίου, *Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων*, σελ. 448-449.

²¹ Τύραννος των Φερών, γιος του Πολύδωρου και συγγενής του Ιάσονος του Φεραίου. Κατέλαβε την τυραννίδα κατά το τέλος της άνοιξης ή τις αρχές του καλοκαιριού του 369 π.Χ., αφού φόνευσε τον αδελφό και δηλητηριαστή του πατέρα του Πολύφρονα. Θέλοντας από τις Φερές, όπου εξουσίαζε, να ισχύσει και στην άλλη Ελλάδα, έγινε μισητός για τις ωμότητές του, ώστε οι γείτονές του Θεσσαλοί κάλεσαν επανειλημμένα σε βοήθεια τους Θηβαίους. Το 368 π.Χ. συμμάχησε με τους Αθηναίους εναντίον των Βοιωτών. Το 364 π.Χ. στη μάχη που έγινε στις "Κυνές Κεφαλές" οι Θηβαίοι νίκησαν τον Αλέξανδρο, αλλά σκοτώθηκε ο αρχηγός τους Πελοπίδας. Το 363 π.Χ. συνδυασμός βοιωτικού πεζικού και θεσσαλικού ιππικού νίκησε κατά κράτος το στρατό του Αλέξανδρου υποχρεώνοντάς τον να εκκενώσει όλα τα εδάφη που δεν ανήκαν στην αρχική επικράτεια των Φερών και να παρέχει στρατό στους Βοιωτούς, όταν εκείνοι το ζητούσαν. Περιοριζόμενος στις Φερές, λίγο πλέον

του βοιωτικού κοινού το 364 π.Χ., παίρνοντας ευκαιρία από το θάνατο του Επαμεινώνδα στη μάχη της Μαντινείας το 362 π.Χ. προσπαθεί να ανακτήσει την ανεξαρτησία του και να ικανοποιήσει τα φιλόδοξα σχέδιά του. Μετά τη μάχη της Μαντινείας, λοιπόν, στην οποία πήρε μέρος με τους Θηβαίους, και ενώ οι άλλοι εμπόλεμοι κατέθεσαν τα όπλα, ο Αλέξανδρος συνέχισε να μάχεται εναντίον των Αθηναίων και των συμμάχων τους, εξαπολύοντας τις τριήρεις του εναντίον των φορηγών τους. Τον Αύγουστο του 362 π.Χ. αγήματα του στόλου του αποβιβάστηκαν στην Τήνο, που ήταν μέλος της Αθηναϊκής συμμαχίας, και εξανδραπόδισαν ένα μέρος από τους κατοίκους. Αυτό το γεγονός αποκαλύπτει σοβαρές αθηναϊκές αδυναμίες, ιδίως ανεπάρκεια πολεμικών και οικονομικών μέσων και ανικανότητα της ηγεσίας.

Τον ίδιο καιρό, που πλήττονταν από τον Αλέξανδρο των Φερών, οι Αθηναίοι αγωνίζονταν μάταια να κρατηθούν στα βόρεια παράλια του Αιγαίου, στον Ελλήσποντο και στην Προποντίδα.

Στη Θρακική Χερσόνησο οι Αθηναίοι είχαν εμπλακεί σε πόλεμο με το βασίλειο των Οδρυσών Κότυ²² εξαιτίας της Σηστού που περιήλθε στους Α-

ενοχλούσε τη Θεσσαλία, ασχολούμενος με τη λεηλασία των γύρω νήσων και παραλίων. Έβλαπτε επίσης και τους άλλοτε φίλους του Αθηναίους, έως ότου το 359 π.Χ. δολοφονήθηκε από τους γυναικαδέλφους του Τεισίφονο, Λυκόφρονα και Πειθόλαο, με συνέργεια της ίδιας της γυναίκας του Θήβης. Βλ. Γ. Λάμψα, Λεξικό του Αρχαίου Κόσμου, Ελλάδα - Ρώμη, τ. 1, σελ. 187, Μ. Σακελλαρίου, Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων, σελ. 448.

²² Βασιλεύς των Οδρυσών, γιος του Σεύθου, που κυριάρχησε σε όλη τη Θράκη πάνω από 23 χρόνια από το 383 π.Χ. Τη θυγατέρα του πήρε σύζυγο ο στρατηγός των Αθηναίων Ιφικράτης κοντά στο 387 π.Χ. Αρχικά υπήρξε φίλος των Αθηναίων, κατόπιν δε αντίπαλος αυτών. Στο τέλος του 360 ή αρχή του 359 π.Χ. δολοφονήθηκε για ιδιωτικούς λόγους από δύο αδέρφια, τον Πύθωνα και Ηρακλέα. Βλ. C. Danon, *Altthrakien*, Walter de Gruyter - Berlin - New York, 1976, σελ. 340-343· K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, σελ. 87-90.

θηναίους το 365 π.Χ. (χάρισμα του σατράπη Αριοβαρζάνη στους Αθηναίους, επειδή τον βοήθησαν όταν αποστάτησε από τον Μ. Βασιλέα). Η νέα εγκατάσταση των Αθηναίων στη Χερσόνησο και οι φόβοι για ευρύτερη επέκτασή τους στην περιοχή, προκάλεσαν την αντίδραση του Κότυος. Αυτός, βοηθούμενος από τον πρώην στρατηγό των Αθηναίων και γαμβρό του Ιφικράτη, επεδίωξε να επαναφέρει κάτω από την εξουσία του τη Σηστο και ξεκίνησε πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Αθηναίων. Την έχθρα βέβαια εναντίον των Αθηναίων υποκινούσε και ο Ιφικράτης ο οποίος θυμωμένος με τους συμπολίτες του από τον καιρό που έπαψαν να τον εκλέγουν στρατηγό, προτιμώντας τον αντίζηλό του Τιμόθεο, αλλά και εξαιτίας κάποιας αλλοιώσεως του φρονήματός του που οφειλόταν στην μακράν παραμονή του στη Θράκη, μετείχε στις επιχειρήσεις εναντίον των Αθηναίων.

Ακολουθώς ο Μίλτοκύθης, ένας Θράκας ηγεμόνας, που είχε επαναστατήσει εναντίον του βασιλιά των Οδρυσών Κότυ διεξήγαγε πόλεμο εναντίον του. Συγχρόνως, αυτός αφού απέστειλε στην Αθήνα πρέσβεις για συμμαχία υποσχόταν ότι αν ελάμβανε βοήθεια θα απέδιδε στους Αθηναίους τη Χερσόνησο (της Καλλίπολης). Ήταν εκείνη η στενή χερσόνησος στην ευρωπαϊκή ακτή του Ελλησπόντου, απ' όπου η Αθήνα με βάσεις τις εκεί ελληνικές πόλεις από παλιά εξουσίαζε αυτή τη σημαντικότερη θέση - κλειδί στην είσοδο της Προποντιδος. Μόνο αν είχε στην κατοχή της τη Θρακική χερσόνησο η Αθήνα ήταν σε θέση να εισαγάγει σιτηρά από τη Μαύρη Θάλασσα και να θρέψει τον πληθυσμό της. Κάθε προσωρινή απώλεια αυτού του προμαχώνα της υπερπόντιας δύναμης έκανε τους Αθηναίους να συνειδητοποιούν με άγχος τον κίνδυνο που τους απειλούσε σ' αυτό το καίριο σημείο. Γενικά η πολιτική της Αθήνας, απέναντι στα ημιανάπτυκτα θρακικά φύλα, στη βόρεια παραλία του Αιγαίου ήταν ανέκαθεν η αρχή του "διαίρει και βασίλευε". Οι αδιάκοπες έριδες των πριγκίπων της Θράκης για να καταλάβουν το θρόνο έδιναν την ευκαιρία στην Αθήνα επεμβαίνοντας κατά καιρούς να διατηρεί την κυριαρχική θέση της στο βορρά²³. Μια τέτοια ευκαιρία έδωσε

²³ Βλ. W. Jaeger, Δημοσθένης, σελ. 127-129.

και εδώ ο Μιλτοκύθης στους Αθηναίους που τελικά, όμως, δεν μπόρεσαν να την εκμεταλλευτούν.

Εκτός του Μιλτοκύθη πρόταση για βοήθεια έστειλαν στους Αθηναίους και οι Προκοννήσιοι, σύμμαχοι των Αθηναίων, πιεζόμενοι κατ' εκείνο το χρόνο από ξηρά και θάλασσα από τους Κυζικηνούς να εγκαταλείψουν την Αθηναϊκή συμμαχία και να ενωθούν πολιτικά μαζί τους. Παράλληλα το καλοκαίρι του 362 π.Χ. οι Βυζάντιοι, οι Χαλκηδόνιοι και οι Κυζικινοί, που είχαν αποχωρήσει από τη Β' Αθηναϊκή συμμαχία, έχοντας δικές τους ανάγκες αποφάσισαν να συλλαμβάνουν τα αθηναϊκά σιταγωγά πλοία που θα περνούσαν από το Βόσπορο και την Προποντίδα. Μόλις έθεσαν σε εφαρμογή την απόφασή τους, τα δημητριακά σπάνισαν στην αθηναϊκή αγορά και οι τιμές τους ανέβηκαν²⁴.

²⁴ Οι συνέπειες της διακοπής των θαλασσιών συγκοινωνιών ήταν περισσότερο αισθητές στην Αθήνα που ήταν αναγκασμένη να εισαγάγει σιτηρά. Οι φυσικές και κλιματολογικές συνθήκες της Αττικής, με τις μικρές πεδιάδες, τις λοφώδεις εκτάσεις, την ξηρασία για ένα μεγάλο μέρος του έτους, αλλά και τις καταρρακτώδεις βροχές, ευνοούν βασικά τις δενδρώδεις καλλιέργειες σε βάρος της καλλιέργειας των δημητριακών ή των ποτιστικών καλλιεργειών. Η ανεπάρκεια της ντόπιας παραγωγής σιτηρών δεν αντιμετωπίζεται με προσπάθεια επεκτάσεως της παραγωγής τους, αλλά με την απαγόρευση εξαγωγής τους και την εξασφάλιση τρόπων συμπληρώσεως των διαθέσιμων ποσοτήτων με εισαγωγές από το εξωτερικό. Για το σκοπό αυτό είναι πάγια πολιτική της Αθήνας η καλλιέργεια στενών φιλικών σχέσεων με τις χώρες που παράγουν σιτηρά. Ήδη από το 450 π.Χ. η Αθήνα εισάγει μεγάλες ποσότητες σιτηρών (σιταριού και κριθαριού) και κατά τον 4ο αι. π.Χ. υπολογίζεται πως ο όγκος των εισαγομένων σιτηρών ήταν τετραπλάσιος από την εγχώρια παραγωγή. Κύριες πηγές εισαγωγής σιτηρών είναι η περιοχή του Εύξεινου Πόντου, η Θράκη, η Θεσσαλία, η Αίγυπτος, η Φοινίκη. Στο εμπόριο του σιταριού ελέγχονταν αυστηρά η εξαγωγή, η εισαγωγή και ακόμα η λιανική του διάθεση. Όλο το σιτάρι έπρεπε να εισάγεται μέσω του Πειραιά και

2.2. Προβλήματα στην οργάνωση της Αθηναϊκής επιχείρησης στην Β. Ελλάδα (Σεπτέμβριος 362 π.Χ. - Αύγουστος 361 π.Χ.).

Όταν διοικούσε στην Αθήνα ο άρχοντας Μόλων (362 π.Χ.)²⁵, μετά από αίτηση του Αριστοφώντα, η δημόσια συνέλευση αποφάσισε να στείλει στον Ελλήσποντο και την Προποντίδα τον ναύαρχο Αυτοκλέα²⁶ με αρκετούς τριηράρχους, μεταξύ των οποίων ήταν στη σειρά και ο Απολλόδωρος, για να προσφέρει βοήθεια στις διάφορες πόλεις και τα νησιά της περιοχής, να επιλύσει το επισιτιστικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε και να σταθεροποιήσει την αθηναϊκή επιρροή στα μέρη εκείνα.

Όμως, το να παρθεί μια απόφαση στη δημόσια συνέλευση ήταν το πιο εύκολο. Αντίθετα, ήταν πιο δύσκολο να εκτελεσθούν με επιτυχία οι διαταγές. Η καλή οργάνωση της τριηραρχίας και ο θεσμός της "προεισφοράς" ήταν δύο από τα πολλά προβλήματα που αντιμετώπισε ο Απολλόδωρος στην αρχή αυτής της επιχείρησης. Είναι προβλήματα που αντανακλούν την κακή οικονομική και διοικητική οργάνωση της Αθήνας τον 4ο αι. π.Χ.

απαγορευόταν η επανεξαγωγή ποσότητας μεγαλύτερης από το ένα τρίτο της εισαγόμενης. Ακόμα απαγορευόταν η αγορά, από τους μεταπράτες, ποσότητας μεγαλύτερης από 50 "φορμούς" κάθε φορά (ο "φορμός" ήταν μέτρο σιτηρών σχεδόν ίσο προς το μέδιμνο). Υπάρχουν οι "σιτοφύλακες" (10, που αργότερα φτάνουν τους 35) που έχουν σαν έργο τη δίωξη όσων κερδοσκοπούν πάνω στο σιτάρι, το αλεύρι ή το ψωμί, χρεώνοντας υπερβολική τιμή ή κλέβοντας στο ζύγι.

Κατά συνέπεια, η ελεύθερη χρήση της θάλασσας ήταν για την Αθήνα όχι μόνο ο απαραίτητος όρος για την αύξηση του μεγαλείου της, αλλά ένα ζήτημα ζωής ή θανάτου. Βλ. Θ. Ρηγίνου, Αρχαία και βυζαντινή Οικονομική Ιστορία, σελ. 100-114.

²⁵ Βλ. A. Schaefer, Demosthenes und seine Zeit, σελ. 148.

²⁶ Βλ. K. Beloch, Griechische Geschichte, σελ. 246.

Είναι γεγονός ότι η Αθήνα για να εξασφαλίσει τον προϋπολογισμό της, χρησιμοποιούσε ένα σύστημα, σύμφωνα με το οποίο οι εύποροι ήταν υποχρεωμένοι να εξασφαλίσουν με δικά τους έξοδα μερικές δημόσιες λειτουργίες. Ανάμεσα σ' αυτές, από την άποψη του πολέμου, κυριαρχούσε η "τριηραρχία"²⁷.

Η "τριηραρχία" είναι η πιο δαπανηρή και πιο σκληρή από τις υποχρεώσεις που τις λένε λειτουργίες: Οι πιο εύποροι πολίτες αναλάμβαναν τη διακυβέρνηση ενός πολεμικού πλοίου εξασφαλίζοντας για ένα χρόνο τον εξοπλισμό και τη συντήρησή του. Το κράτος έδινε στον τριηραρχο το πλοίο και τα εξαρτήματά του, στρατολογούσε το πλήρωμά του, περίπου διακόσιους άνδρες, βάσει της εγγραφής των πολιτών στους δημοτικούς καταλόγους και κατέβαλε το μισθό και το "σιτηρέσιον" του πληρώματος. Η τριηραρχία συνίστατο, λοιπόν, αρχικά απλά στην υποχρέωση της συντήρησης του πλοίου και των σκευών. Οι θεωρητικές όμως αυτές υποχρεώσεις του τριηράρχου σπάνια έμεναν οι μόνες με αποτέλεσμα ο τριηραρχος να επιβαρύνεται και με άλλες έκτακτες δαπάνες. Μέσα από το λόγο καταλαβαίνουμε πόσο δαπανηρή πράγματι είναι η τριηραρχία στον 4ο αι. π.Χ. Η οργάνωσή της γίνεται με τέτοιο τρόπο που από "λειτουργία" μεταβάλλεται σε άμεσο φόρο. Αρχικά από τους ναύτες που στρατολογήθηκαν για το πλοίο παρουσιάστηκαν μόνο λίγοι και αυτοί ανάξιοι²⁸. Αμέσως ο Απολλόδωρος τους έδιωξε και, αφού έβαλε ως ενέχυρο την περιουσία του, δανείζεται χρήματα και εξοπλίζει το πλοίο του. Προσέλαβε δηλαδή ναύτες, όσο πιο καλούς βρήκε, κάνοντας έξοδα, δίνοντάς τους δώρα και χρηματικά φιλοδωρήματα. Επιπλέον μόνος

²⁷ Βλ. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της Ελληνικής Δημόσιας Οικονομίας*, σελ. 408-414· Α. Böckh, *Die Staatshaushaltung der Athener*, σελ. 628-672· C.Barbagallo, *Τα αίτια της παρακμής της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 181-182.

²⁸ Βλ. Κείμενο § 7: «Ἐγὼ δ' ἐπειδὴ μοι οὐκ ἦλθον οἱ ναῦται οἱ καταλεγέντες ὑπὸ τῶν δημοτῶν, ἀλλ' ἦ ὀλίγοι καὶ οὗτοι ἀδύνατοι, τούτους μὲν ἀφῆκα, ὑποθεὶς δὲ τὴν οὐσίαν τὴν ἑμαυτοῦ καὶ δανεισάμενος ἀργύριον πρῶτος ἐπληρωσάμην τὴν ναῦν...».

του προμηθεύεται δικό του εξοπλισμό, χωρίς να πάρει τίποτε που ανήκε στην πολιτεία και κάνει το πλοίο του όσο πιο όμορφο και πλήρες γινόταν. Πρέπει να τονισθεί ότι τα εξαρτήματα των πλοίων ήταν πολλές φορές άχρηστα, παρά την υποχρέωση των τριηράρχων να παραδίδουν αυτά σε καλή κατάσταση, αναγκάζοντας έτσι τον νέο τριήραρχο να τα ανταλλάσσει με δικά του χρήματα.

Επίσης ο μισθός και το "σιτηρέσιον" δεν καταβαλλόταν πάντοτε κανονικά από τους στρατηγούς και γι' αυτό ο τριήραρχος κατέβαλε αυτά από τα δικά του χρήματα. Εδώ ο Απολλόδωρο αναφέρει ότι επί της δεκαεπτάμηνης τριηραρχίας του πήρε από τους στρατηγούς μόνο μισθό δύο μηνών και το "σιτηρέσιον για τους ναύτες του"²⁹. Έτσι αν λάβει κανείς υπόψη του και την ελαττωματική νομοθεσία, τις διοικητικές αργοπορίες και τη φτώχεια του δημοσίου ταμείου που έφερναν στους τριηράρχους μεγάλες δυσκολίες, θα καταλάβει εύκολα γιατί καταστρέφονταν πολλές περιουσίες στο διάστημα ενός μόνο πολέμου από την υποχρέωση της τριηραρχίας. Ο Σωκράτης, μάλιστα, για τις φορολογίες του πολέμου λέει: "Αν ξεσπάσει ένας πόλεμος θα ονομασθείς τριήραρχος και με την τριηραρχία σου θα τσακισθείς απ' τα πολλά βάρη που δε θα μπορέσεις να τα υποφέρεις. Και αν καταλάβουν πως δεν ξοδεύεις γενναιόδωρα, πως είσαι σιγκούνης, θα σου επιτεθούν με μια τέτοια ορμή σαν να σε έπιασαν να κλέβεις την περιουσία τους"³⁰. Δεν πρόκειται για ρητορικές υπερβολές αλλά για μια υφιστάμενη κατάσταση στην Αθήνα του 4ου αιώνα.

Εκτός, όμως, από τα έξοδα της τριηραρχίας του ο Απολλόδωρος επιβαρύνθηκε και με τις "προεισφορές" που κατέβαλε στο κράτος.

²⁹ Βλ. Κείμενο § 10: «... καί τούς μισθούς οὓς ταῖς ὑπηρεσίαις καί τοῖς ἐπιβάταις κατά μῆνα ἐδίδουν, παρά τῶν στρατηγῶν σιγηρέσιον μόνον λαμβάνων, πλὴν δυοῖν μηνοῖν μόνον μισθόν ἐν πέντε μηνσίν καί ἐνιαυτῷ, ...».

³⁰ Βλ. Ξενοφώντα, Οικονομικός, 2,6.

Η Αθήνα που οι συνεχείς πόλεμοι την οδηγούν σε συνεχή ένδεια αγωνίζεται να βρει καινούργιους πόρους: διπλασιάζει τους έμμεσους φόρους, το εκατοστό στις εισαγωγές και εξαγωγές, το εκατοστό στις πωλήσεις ακινήτων, πολλαπλασιάζει τις δημεύσεις και επιφορτίζει τους στρατηγούς να εξασφαλίζουν τα έξοδα του πολέμου από τις εχθρικές ή και τις φιλικές χώρες³¹. Πέραν αυτών καταφεύγει όσο πιο συχνά μπορεί στο θεσμό της "εισφοράς", φόρος έκτακτος που υπολογίζεται πάνω στο κεφάλαιο για την κάλυψη ορισμένης επείγουσας εθνικής ανάγκης³². Όμως ξέρουμε ποια είχε σταθεί, σ' όλους τους καιρούς, η αποστροφή των Αθηναίων πολιτών να εκτελέσουν το φορολογικό τους καθήκον και ότι οι περιουσίες είχαν διαλυθεί κατά τη διάρκεια μακρών ετών των εχθροπραξιών. Έτσι οι φοροδιαφυγές ήταν μεγάλες ενώ οι καθυστερήσεις πληρωμής των φόρων "σέρνονταν" από χρόνο σε χρόνο σε απελπιστικό βαθμό.

Το 362 π.Χ. χρειάστηκε να αναδιοργανώσουν το θεσμό της "εισφοράς" για να διασφαλίσουν το κράτος από κάθε κίνδυνο ελλείμματος. Ορίζονταν, λοιπόν, οι 300 πιο πλούσιοι πολίτες να προκαταβάλλουν στο δημόσιο ταμείο το συνολικό ποσό του φόρου ("εισφορά") που οφειλόταν από ένα αριθμό φορολογουμένων και στη συνέχεια να φροντίζουν οι ίδιοι να εισπράξουν το ποσό από εκείνους οι οποίοι υποχρεούνταν να το πληρώσουν: επιβλήθηκε έτσι μια έκτακτη "λειτουργία": η "προεισφορά". Ο δυνατός, ο πλούσιος έφερε πλέον τα βάρη του αδύνατου στο εσωτερικό της πολιτείας. Αυτό ήταν ένα μέσο, που οι εισηγητές του το παρουσίαζαν ως ηθικό και το οποίο ήταν οπωσδήποτε αποδοτικό, αφού δεν έβλαπτε παρά μια ομάδα οικογενειών. Από εδώ και στο εξής, οι εύποροι πολίτες θα έπρεπε να πληρώσουν απεριόριστα ανάλογα με τα πλούτη τους. Στον παρόντα λόγο μάλιστα πληροφορούμαστε ότι ο Απολλόδωρος πλήρωσε "προεισφορές" σε τρεις δήμους, ε-

³¹ Βλ. G. Glotz, Η Ελληνική "πόλις", σελ. 350.

³² Για το θεσμό της "εισφοράς" και "προεισφοράς" βλ. Α. Ανδρεάδης, Ιστορία της Ελληνικής Δημόσιας Οικονομίας, σελ. 414-442· Α. Böckh, Die Staatshaushaltung der Athener, σελ. 578-628.

πειδή εκεί ήταν κάτοχος γης, αποδίδοντας έτσι φόρους περιουσίας. Σ' αυτές τις "προεισφορές" υπέκυψε χωρίς αντιρρήσεις αν και σαν τριηράρχης δεν ήταν υποχρεωμένος γι' αυτές³³. Αργότερα μάλιστα δεν του επέστρεψαν τις καταβολές που έκανε για τους φόρους αυτοί που είχαν υποχρέωση να το κάνουν. Ο Απολλόδωρος εδώ δείχνει δείγματα πολιτικής ευσυνειδησίας ξεπερνώντας τις νόμιμες υποχρεώσεις. Η Αθήνα όμως του 4ου αι. π.Χ. δεν μπορούσε να στηριχτεί σ' αυτούς τους λίγους. Ο νεωτερισμός αυτός της "προεισφοράς" είχε τρομερές συνέπειες. Πολλοί έχασαν την περιουσία τους, ενώ άλλοι έκαναν κάθε τι δυνατό για να την αποκρύψουν αποφεύγοντας έτσι τη φορολογία. Και έτσι η Δημοκρατία, για να θελήσει με υπερβολικό τρόπο να εξασφαλίσει τα οικονομικά του πολέμου, "έσβησε" πλέον, γιατί στέρεψαν όλες οι πηγές της ευδαιμονίας της.

Οι δυσκολίες, όμως, για τον Απολλόδωρο δε σταματούν. Λίγο πριν τη λήξη της τριηραρχίας του έπλευσε με "πρέσβεις" στην Αθήνα φέρνοντας μήνυμα στη συνέλευση για την κατάσταση που επικρατούσε στο Β. Αιγαίο. Με τον ερχομό του όμως στην Αθήνα πολλοί άντρες του λιποτάκτησαν. Ο παροπλισμός πλοίου σε ώρα πολέμου είναι λιποταξία και τους "λιπόνεως" δίκαιζε το ναυτοδικείο του Πειραιά, που σπάνια όμως συνέβαινε αυτή την εποχή. Πληροφορούμαστε ότι δύο ήταν οι αιτίες εγκατάλειψης πολεμικού πλοίου σε ώρα πολέμου, η μη παροχή στους ναύτες μισθού και η προσόρμιση του πλοίου στο λιμάνι του Πειραιά που ευνοεί τη λιποταξία³⁴. Ο Απολ-

³³ Βλ. Κείμενο 8-9: «Δόξαν γάρ ὑμῖν ὑπέρ τῶν δημοτῶν τοὺς βουλευτάς ἀπενεγκεῖν τοὺς προεισοίσονταστῶν τε δημοτῶν καὶ τῶν ἐγκεκτημένων, προσαπηνέχθη μου τοῦνομα ἐν τριττοῖς δήμοις διὰ τό φανεράν εἶναί μου τήν οὐσίαν. Καί τούτων ἐγώ, οὐδεμίαν πρόφασιν ποιησάμενος ὅτι τριηραρχῶ καὶ οὐκ ἂν δυναίμην δύο λητουργίας λητουργεῖν οὐδέ οἱ νόμοι ἐῷσιν, ἔθηκα τάς προεισφοράς πρῶτος».

³⁴ Βλ. Κείμενο § 11: «Τριήρους γάρ ὁμολογεῖται κατάλυσσις εἶναι, πρῶτον, μὲν, ἐάν μὴ μισθόν τις διδῶ, δεύτερον δέ, ἐάν εἰς τὸν Πειραιᾶ μεταξύ καταπλεύσῃ».

λόδωρος αντιμετώπισε και τα δύο αυτά με αποτέλεσμα η άσκηση της τριηραρχίας του να είναι δύσκολη και πολυέξοδη³⁵.

Διαπιστώνουμε πάντως ότι η παρακμή του στρατιωτικού πνεύματος και η παραμέληση των στρατιωτικών καθηκόντων είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους Αθηναίους πολίτες τον 4ο αι. π.Χ. Λίγο προηγούμενα ανέφερε ο Απολλόδωρος με μια δόση πικρίας στο λόγο του: «ἐπειδὴ μοι οὐκ ἦλθον οἱ ναῦται οἱ καταλεγέντες ὑπὸ τῶν δημοτῶν» (§ 7), ενώ εδώ πάλι τονίζει με έμφαση «ἀπόλειψίς τε γάρ πλείστη γίγνεται, οἱ τε παραμένοντες τῶν ναυτῶν οὐκ ἐθέλουσιν πάλιν ἐπεμβαίνειν» (§ 11). Είναι γεγονός ότι η Αθήνα συναντά πολλές δυσκολίες προκειμένου να οργανώσει σοβαρά τις πολεμικές της επιχειρήσεις.

Στη συνέχεια ανατίθεται στον Απολλόδωρο να οδηγήσει στον Ελλήσποντο τον στρατηγό Μένωνα³⁶, ο οποίος είχε αναλάβει τη διοικητική θέση του Αυτοκλή, που η δημόσια συνέλευση τον καθαίρεσε, επειδή δεν εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία που έδωσε στην Αθήνα η επανάσταση του ηγεμόνα Μιλτοκύθη εναντίον του βασιλιά Κότυ. Προκειμένου να αντιμετωπίσει όλα αυτά τα έξοδα αναγκάστηκε ο Απολλόδωρος να δανεισθεί χρήματα από τον Θρασύλοχο και τον Αρχέναο βάζοντας ενέχυρο τα αγροτικά του κτήματα. Αφού μοίρασε τα χρήματα στους ναύτες και τους κωπηλάτες εξέπλευσε

³⁵ Βλ. Κείμενο § 12: «Καί γάρ μισθόν οὐδένα λαβών παρά τοῦ στρατηγοῦ ὀκτώ μηνῶν, κατέπλευσα τούς πρέσβεις ἄγων... Καί ἀντί τῶν ἀπολιπόντων μέν ναυτῶν ἐτέρους ἐμισθωσάμην ναύτας, δωρεάς και προδόσεις αὐτοῖς διδοῦς μεγάλας, τοῖς δέ παραμείνασι τῶν ἀρχαίων ναυτῶν ἔδωκα τι εἰς διοίκησιν τῶν οἰκείων καταλιπεῖν πρός ᾧ πρότερον εἶχον».

³⁶ Είναι γεγονός ότι την εποχή αυτή (362 και εξής) στον Ελλήσποντο οι Αθηναίοι στρατηγοί αποδεικνύομενοι ακατάλληλοι διαδέχονται ο ένας τον άλλον ανακαλούμενοι. Βλ. στη γαλλική έκδοση " DÉMOSTÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III. σελ. 42, σημ. 2· Μ. Σακελλαρίου, Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων, σελ. 448-449· Γ. Παπαντωνίου, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, σελ. 282-283.

για να μην μείνει τίποτα ανεκτέλεστο απ' αυτά που του είχε αναθέσει ο λαός. Γι' αυτό τον τιμά η πολιτεία και τον προσκαλεί για γεύμα στο Πρυτανείο που ήταν μεγάλη τιμή για έναν Αθηναίο πολίτη.

Αμέσως μετά την επιστροφή του Απολλόδωρου στον Ελλήσποντο τέλειωσε ο χρόνος της τριηραρχίας του χωρίς να γίνει καμιά πληρωμή μισθού στους στρατιώτες για περισσότερο από δύο μήνες. Στο μεταξύ ο στρατηγός Μένωνας, που κράτησε το αξίωμά του περίπου τρεις μήνες, επειδή διέπραξε πολλά σφάλματα, ανακλήθηκε και τη θέση του παίρνει ένας νέος διοικητής ο Τιμόμαχος (τέλος Αυγούστου 361 π.Χ.)³⁷.

2.3. Η εξέλιξη των γεγονότων στην Β. Ελλάδα κατά τη διάρκεια της διοικήσεως του στρατηγού Τιμόμαχου (Σεπτέμβριος 361 π.Χ. - Φεβρουάριος 360 π.Χ.).

Ο στρατηγός Τιμόμαχος ανέλαβε τη διοίκηση του αθηναϊκού στόλου χωρίς να φέρει αντικαταστάτες στη διακυβέρνηση των πλοίων, πράγμα που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια στα πληρώματα. Πολλοί από το πλήρωμα του Απολλόδωρου λιποτακτούν, επειδή έβλεπαν ότι τα χρήματά του εξαντλούνταν, την Αθήνα αδιάφορη και ανήμπορη να ξεπεράσει τα οικονομικά προβλήματα, τους συμμάχους φτωχούς, τους στρατηγούς αναξιόπιστους, γεμάτους υποσχέσεις και ωραία λόγια, και το χρόνο της τριηραρχίας να λήγει και να μη φτάνει αντικαταστάτης στη διοίκηση του πλοίου που απ' αυτόν θα μπορούσε να ωφεληθεί κάποιος. Έτσι, λοιπόν, πολλοί από το πλήρωμα του Απολλόδωρου έχοντας εμπιστοσύνη στις ικανότητές τους και πιστεύοντας, όντας ικανοί και διαλεχτοί, ότι όπου πήγαιναν θα ανταμείβονταν καλά, στρατεύονταν άλλοι ως μισθοφόροι στους σατράπες της Μ. Ασίας και άλλοι

³⁷ Βλ. A. Schaefer, Demosthenes und seine Zeit, σελ. 149· K. J. Beloch, Griechische Geschichte, σελ. 246.

στα Θασίτικα και Μαρωνίτικα πλοία, γιατί πείστηκαν με μεγάλους μισθούς και μεγάλες προκαταβολές³⁸.

Οι λιποτάκτες που ανήκαν στο πλήρωμα του Απολλόδωρου μπορούν να θεωρηθούν ιδανικά παραδείγματα για ότι γενικά συνέβαινε με το λαό στην Αθήνα του 4ου αι. π.Χ. Η προσδοκία, ότι θα εξασφαλίσουν δύναμη και "αΐδιον μισθοφοράν" τα πληρώματα των πλοίων, αποδεικνύεται ότι ήταν και τα κίνητρα της στράτευσης. Μια μερίδα των πολιτών βλέπει τη στράτευση και τον πόλεμο ως ένα μέσο προσωπικού πλούτου. Περισσότερο ενδιαφέρονται για το άτομό τους παρά για την πατρίδα. Μέσα στη δίνη της οικονομικής κρίσης, αλλά και της κοινωνικής ανισότητας του 4ου αι., η δύναμη του χρήματος εξαπλώνεται και διαφθείρει τις συνειδήσεις των πολιτών. Είναι ο θρίαμβος αυτού του ακόρεστου πάθους για το κέρδος που οι Έλληνες ονόμαζαν "πλεονεξία".

Έτσι όμως ο πολίτης αντιλαμβάνεται πια τη ζωή του σαν κάτι ανεξάρτητο από το σύνολο της πόλης, δηλαδή η σχέση του με την πόλη του αναδιαρθρώνεται. Το καθήκον προς την πατρίδα του μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με το καθήκον απέναντι στον εαυτό του σαν άνθρωπο· κατ' αυτό τον τρόπο ο πατριωτισμός παύει ν' αποτελεί τη χωρίς περιορισμούς ύψιστη αρετή. Εξάλλου, οι άνθρωποι αρχίζουν ν' αναρωτιούνται, με λιγότερη ή περισσότερη σαφήνεια, μήπως το κράτος έχει γίνει για το άτομο και όχι το άτομο για το κράτος. Τα αποτελέσματα ήταν πως οι πολίτες πρόβαλαν τώρα απέναντι στο κράτος μεγαλύτερες απαιτήσεις για την ιδιωτική τους ευτυχία και ότι, εφόσον δεν ένιωθαν πια συνδεδεμένοι με ακατάλυτους δεσμούς προς την πατρίδα τους, αναζητούσαν, προθυμότερα από πριν, την τύχη τους και σε άλλα μέρη³⁹. Έτσι και μέσα στο λόγο βρίσκουμε να δρουν σαν ανεξάρτητα άτομα και λιποτακτώντας να προσλαμβάνονται στην υπηρεσία των ξένων δυνάμεων. Ας δώσουμε προσοχή στο παρακάτω απόσπασμα από

³⁸ Βλ. Κείμενο § 14.

³⁹ Βλ. G. Glotz, Η Ελληνική "Πόλις", σελ. 319-320, Α. Ντόκα, Η Αθηναϊκή Δημοκρατία, σελ. 129-130.

λόγο που εκφωνήθηκε σε δικαστήριο και θα καταλάβουμε τις αντιλήψεις του πολίτη της Αθήνας τον 4ο αι.: "Αυτοί που, ενώ είναι πολίτες από καταγωγή, έχουν ως αρχή το ότι η πατρίδα τους βρίσκεται όπου και τα συμφέροντά τους, είναι φυσικά ικανοί να αφήσουν το δημόσιο καλό, για να τρέξουν πίσω απ' το προσωπικό κέρδος τους, αφού γι' αυτούς πατρίδα δεν είναι η πόλη, αλλά η περιουσία τους"⁴⁰.

Και ενώ ο Απολλόδωρος αντιμετώπιζε μια τέτοια κατάσταση στη Σηστό όπου βρισκόταν, ο στρατηγός Τιμόμαχος του δίνει εντολή να πλεύσει στο Ιερόν (θέση στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου) για την προστασία της αποστολής του σιταριού από τον Πόντο, καθώς μαθεύτηκε ότι οι Βυζάντιοι και οι Χαλκηδόνιοι άρχισαν πάλι να συλλαμβάνουν τα φορτωμένα με σιτάρι πλοία των Αθηναίων και να τα αναγκάζουν να εκφορτώνουν το σιτάρι τους για τις δικές τους ανάγκες. Για να ανταποκριθεί, λοιπόν, στη νέα αυτή αποστολή ο Απολλόδωρος, εφόσον είχε τελειώσει πλέον ο χρόνος της τριηραρχίας του και δεν είχε αρκετά χρήματα, αναγκάζεται, για να αντικαταστήσει το πλήρωμα που λιποτάκτησε, να δανειστεί χρήματα με σημαντικό επιτόκιο από τους Αθηναίους Αρχέδημο τον Αναφλύστιο και τον πλοιοκτήτη Νίκιππο που βρισκόταν στη Σηστό. Επίσης έστειλε στη Λάμψακο τον πεντηκόνταρχό του Ευκτήμονα για να εκμισθώσει όσο μπορούσε πιο καλύτερους ναύτες έχοντας και τη βοήθεια φίλων του πατέρα του που ήταν εκεί⁴¹, ενώ ο ίδιος, παραμένοντας στη Σηστό, στους εναπομείναντες ναύτες του έδωσε ένα χρη-

⁴⁰ Βλ. Λυσία, Κατά Φίλωνος Δοκιμασία, 6.

⁴¹ Το όνομα του πεθαμένου πατέρα του Απολλόδωρου του γνωστού τραπεζίτη Πασίωνα παρείχε εμπιστοσύνη σε πανελλήνια κλίμακα. Ο Απολλόδωρος τύχαινε μεγάλης εμπιστοσύνης σε όλα τα "καλά" σπίτια της Ελλάδας και είχε απ' αυτά μια τέτοια υποστήριξη, σε σημείο τέτοιο που να καυχάται "ότι μπορούσε να δανείζεται απ' όπου ήθελε, όντας ο υιός του Πασίωνος, ο οποίος είχε συνάψει σχέσεις με πολλούς ξένους και του οποίου η εμπιστοσύνη ήταν γνωστή σ' όλη την Ελλάδα". Βλ. Α. Βερναδάκη, Οι τράπεζες στην Αρχαιότητα, σελ. 16.

ματικό ποσό και στρατολόγησε και μερικούς άλλους με πλήρη μισθό. Όταν επέστρεψε ο Ευκτήμονας από τη Λάμψακο με τους ναύτες που εκμίσθωσε, και ενώ δόθηκε η εντολή για τον απόπλου προς το Ιερόν, ο Απολλόδωρος αναγκάζεται να αντικαταστήσει τον Ευκτήμονα, επειδή αυτός αρρώστησε σοβαρά, και να τον στείλει στην Αθήνα. Αφού υποβλήθηκε σε νέα έξοδα προσλαμβάνοντας νέο πεντηκόνταρχο έπλευσε τελικά στο Ιερόν όπου και έμεινε εκεί σαράντα πέντε μέρες έχοντας ως έργο την προστασία των Αθηναϊκών σιταγωγών πλοίων που περνούσαν από το Βόσπορο.

Από εκείνη την αποστολή ο Απολλόδωρος γύρισε πίσω στη Σηστό κατά το τέλος Οκτωβρίου του 361 π.Χ. και σκεφτόταν να γυρίσει πίσω στον Πειραιά, καθώς και ο χρόνος της τριηραρχίας του είχε παρέλθει και είχε ήδη υπηρετήσει συμπληρωματικά δύο μήνες χωρίς να έχει έλθει ο αντικαταστάτης του για το πλοίο. Αλλά ο στρατηγός Τιμόμαχος αναθέτει στον Απολλόδωρο και τους υπόλοιπους τριηράρχους μια νέα δύσκολη και γεμάτη κινδύνους αποστολή. Όταν, λοιπόν, ήλθαν στον Τιμόμαχο απεσταλμένοι από τη Μαρώνεια και τον παρακάλεσαν να συνοδεύσει τα πλοία τους που μετέφεραν σιτάρι μέχρι την πόλη τους, αυτός διέταξε τους τριηράρχους να ρυμουλκήσουν τα πλοία μέχρι τη Μαρώνεια. Μετά τη συνοδεία των εμπορικών πλοίων στη Μαρώνεια, ο Απολλόδωρος μαζί με τους υπόλοιπους τριηράρχους κατευθύνθηκαν στη Θάσο. Απ' εκεί ο Τιμόμαχος αναλαμβάνει νέα αποστολή. Σε συμφωνία με τους Θάσιους αναθέτει στους τριηράρχους να διαβιβάσουν σιτάρι και πελταστές στη Στρώμη, αποικία των Θασίων, και να καταλάβουν μάλιστα τα μέρη εκείνα. Η κοινή αυτή ναυτική επιχείρηση Αθηναίων και Θασίων βρήκε αντίθετους τους Μαρωνίτες που κατείχαν την περίοδο αυτή τα μέρη εκείνα. Έτσι οι Μαρωνίτες για να υπερασπίσουν την περιοχή αυτή αντιπαρέταξαν τα πλοία τους και ετοιμάστηκαν να ναυμαχήσουν. Αποτέλεσμα, τα Αθηναϊκά πλοία, με ταλαιπωρημένο πλέον το πλήρωμά τους, εξαιτίας του ταξιδιού, να έπρεπε να μείνουν αγκυροβολημένα ολόκληρη τη νύχτα ανοικτά στο πέλαγος με τρικυμία και άσχημο καιρό και με το φόβο μιας τυχόν επίθεσης των Μαρωνιτών. Αυτά έγιναν το μήνα Νο-

έμβριο του 361 π.Χ. οπότε έπρεπε να είχε τελειώσει και η επιχείρηση, η οποία τελικά είχε αίσια έκβαση για τους Θασίους⁴².

Εξαιτίας αυτών των γεγονότων πολλοί στρατιώτες εγκατέλειψαν τον Απολλόδωρο, ενώ στους εναπομείναντες ναύτες ο Απολλόδωρος δανειζόμενος έδινε μικρή βοήθεια, καθώς ο στρατηγός δεν τους έδινε σε ποσότητα αρκετή ακόμη και την τροφή μιας ημέρας⁴³. Και ήδη ο Απολλόδωρος είχε στην υπηρεσία τρεις μήνες πέραν του κανονικού χρόνου χωρίς να έρθει ο αντικαταστάτης του για να τον διαδεχτεί.

Από τα γεγονότα που αναφέρει σ' αυτό το σημείο του λόγου του ο Απολλόδωρος φαίνεται ότι η επιρροή της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στη Β. Ελλάδα είχε κλονιστεί. Οι λαοί της Θράκης, της Μακεδονίας και του Ελλησπόντου είχαν αφυπνιστεί και δεν ανέχονταν την κατακτητική πολιτική της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Ο αθηναϊκός στόλος, αν και περιπολεί στη Β. Ελλάδα και την Προποντίδα, δεν καταφέρνει να σταθεροποιήσει την αθηναϊκή επιρροή. Οι πόλεις της περιοχής αυτής δε φοβούνται πια τον αθηναϊκό στόλο. Γι' αυτό είδαμε ότι δύο διοικητές του στόλου ο Αυτοκλής και ο Μένωνας καθαιρεθήκανε και αντικατασταθήκανε. Και οι δύο αυτοί στρατηγοί οδηγήθηκαν σε δίκη⁴⁴. Με δίκες όμως δεν ήταν δυνατό ν' αποκατασταθεί η επιρροή της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, επειδή οι αιτίες ήταν πραγματικά βαθύτερες⁴⁵.

⁴² Βλ. Σ. Γερακούδης, Η ιστορία της Θάσου, σελ. 54.

⁴³ Η επιμελητεία των στρατιωτικών και ναυτικών δυνάμεων της Αθήνας δε λειτουργούσε καλά, γιατί είχε εξάρτηση από την Αθήνα και οι αποστάσεις και η επικοινωνία δυσκόλευαν την έγκαιρη αποστολή χρημάτων. Επιπλέον η κακή οικονομική κατάσταση που βρίσκονταν η Αθήνα την εποχή εκείνη την εμπόδιζε να ανταποκριθεί έγκαιρα και ικανοποιητικά στις υποχρεώσεις της. Βλ. Μ. Σακελλαρίου, Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων, σελ. 448-449.

⁴⁴ Βλ. Γ. Παπαντωνίου, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, σελ. 283· D. Brown, Das Geschäft mit dem Staat, σελ. 49.

⁴⁵ Βλ. Γ. Κορδάτου, Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας, σελ. 529-530.

Στο μεταξύ ο Πολυκλής, ο οποίος φέρεται ως τριήραρχος σε πολλές συμβάσεις θαλασσινών πορειών, και ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να αντικαταστήσει τον Απολλόδωρο στην τριηραρχία, δεν είχε για την παράλειψή του να επικαλεσθεί καμιά δικαιολογία. Ο πεντηκόνταρχος μάλιστα Ευκτήμονας, όταν επέστρεψε από τον Ελλήσποντο στην Αθήνα εξαιτίας της ασθενείας του, αφού πληροφορήθηκε ότι αυτός είχε ορισθεί ως αντικαταστάτης του Απολλόδωρου, που τότε επιτριηραρχούσε, προσέρχεται με τον πεθερό του Απολλόδωρου Δεινία στον Πολυκλή και, αφού του κάνει μια λεπτομερή αναφορά των εξόδων που υφίσταται ο Απολλόδωρος, τον πιέζει να αποπλεύσει όσο το δυνατόν ταχύτερα για να αναλάβει τη διακυβέρνηση του πλοίου⁴⁶. Επιπλέον ο Ευκτήμονας τονίζει στον Πολυκλή ότι τα σκεύη του πλοίου ανήκαν στον Απολλόδωρο και ότι μπορούσε να τα αγοράσει σε συμφέρουσα τιμή εξαιτίας των οφειλών που είχε ο Απολλόδωρος, αλλιώς έπρεπε να πάρει μαζί τα δικά του από τον Πειραιά. Ο Πολυκλής όμως όταν τον άκουσε τους απάντησε με μια δόση ειρωνείας και χαιρεκακίας: "ο ποντικός έγκαιρα κάθεται στην πίσσα: γιατί ήθελε να είναι Αθηναίος"⁴⁷. Η απάντηση αυτή μας δίνει την ευκαιρία να καταλάβουμε με πόσες δαπάνες και έξοδα επιβαρυνόνταν ένας Αθηναίος πολίτης με μεγάλη επίδραση και υπόληψη τον 4ο αι.

Είναι η περίοδος όπου υπάρχει μια άσχημη διάθεση απέναντι στους πλούσιους⁴⁸. Ίσως ο ισχυρισμός ότι στην Αθήνα είναι πιο επικίνδυνο να φαίνεται κανείς πλούσιος παρά να είναι εγκληματίας, να είναι υπερβολικός,

⁴⁶ Τα έξοδα που έκανε ο Απολλόδωρος κατά τη διάρκεια της επιτριηραρχίας του, και που στην παρούσα στιγμή ήταν πολύ υψηλά, βάραιναν το διάδοχο του πλοίου δηλαδή τον Πολυκλή. Βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III. σελ. 36.

⁴⁷ Βλ. Κείμενο (§ 26): «Ἄρτι μῦς πίττης γεύεται· ἐβούλετο γάρ Ἀθηναῖος εἶναι».

⁴⁸ Βλ. Α. Κανελλόπουλος, Παθολογική Σύνδρομο, σελ. 60-64.

αλλά τα γεγονότα που συνέβαιναν στην Αθήνα του 4ου αι. π.Χ. να προσέδιδαν μερικές φορές κάποια αληθοφάνεια σε τέτοιες παραδοξολογίες. Γνωρίζουμε ότι η εξωτερική πολιτική, ο πόλεμος ή η ειρήνη υπαγορεύονταν αυτή την εποχή πολύ συχνά από το εισόδημα των εκλογέων. Γενικά ήθελαν οι φτωχοί πόλεμο και οι πλούσιοι ειρήνη, γιατί ο πόλεμος έδινε στους πρώτους την ευκαιρία να αποκτήσουν χρήματα, ενώ στους δεύτερους ανέθετε καταστροφικές δαπάνες⁴⁹.

Στη συνέχεια επειδή ο Ευκτήμονας και ο Δεινίας απέτυχαν να πείσουν τον Πολυκλή, προσέρχονται σ' αυτόν ακόμη δύο φίλοι του Απολλόδωρου, ο Πυθόδωρος ο Αχαρνεύς και ο Απολλόδωρος ο Λευκονοεύς και έχοντας την ίδια απαίτηση απ' αυτόν του έκαναν προτάσεις για την αγορά των τριηρικών σκευών του πλοίου.

Η αδιαφορία που δείχνει εδώ ο Πολυκλής για να αναλάβει τα καθήκοντά του μας δείχνει και τα μειονεκτήματα του θεσμού της συντριηραρχίας. Και ενώ ο θεσμός αυτός αποτέλεσε για τους συντριβέντας οικονομικά Αθηναίους σημαντική ανακούφιση, επέφερε με το διχασμό των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων μεγάλη ακαταστασία καθώς μοιράζοντας την ευθύνη για τον εξοπλισμό και τη διοίκηση κάθε πλοίου, την καταργούσαν ουσιαστικά και δημιουργούσαν αδιάκοπες συγκρούσεις. Αντί να παρακινούνται, όπως άλλοτε, από πατριωτική άμιλλα, που έδινε στον καθένα υπερηφάνεια για το έργο του, οι υπόχρεοι σε τριηραρχία καθοδηγούνται από τα πλέον ποταπά κίνητρα προσωπικού συμφέροντος⁵⁰.

Τελικά ο Πολυκλής, τέσσερις μήνες αργότερα από τον καθορισμένο χρόνο φτάνει στη Θάσο όπου ήταν η βάση του στόλου στο βόρειο Αιγαίο. Το ότι έφτασε έγινε χάρη σε ένα νόμο που ψήφισε η δημόσια συνέλευση εναντίον των τριηραρχών που δεν ανέλαβαν τα καράβια τους στον προκαθορισμένο χρόνο. Αυτό ήταν αρκετό για να οδηγήσει τον Πολυκλή να εγκα-

⁴⁹ Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 51.

⁵⁰ Βλ. G. Glotz, *Η Ελληνική "Πόλις"*, σελ. 354-356.

ταλείψει την Αθήνα, ωστόσο όμως δεν ήταν αρκετό να οδηγήσει στην αντικατάσταση του Απολλόδωρου από την τριηραρχία.

Όπως είδαμε στην περίπτωση των ναυτών που είχαν λιποτακτήσει, δεν είχε ούτε ο Πολυκλής μεγάλο φόβο να πληρώσει ακριβά - κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ακόμα και με την ίδια του τη ζωή - επειδή δεν αποπεράτωσε τις απαιτούμενες από το κράτος υπηρεσίες. Αυτό μπορεί να οφείλεται μόνο στο ότι τέτοιες αμέλειες είχαν γίνει συνήθεια στους τριηράρχες και στο ότι εξαιτίας αυτού πολύ σπάνια τους ζητούνταν να δώσουν λόγο. Αν είχαν ακόμα αυτό να φοβηθούν, τότε θα μπορούσαν εύκολα με δωροδοκία να ξεφύγουν από την καταδίωξη⁵¹. Αυτή η κατάπτωση της δημόσιας ηθικής στάθηκε για την Αθήνα το πιο ανησυχητικό σύμπτωμα του 4ου π.Χ. αιώνα.

Όταν βρέθηκε, λοιπόν, στη Θάσο ο Πολυκλής, ο Απολλόδωρος παίρνοντας για μάρτυρες πολίτες, ναύτες και προσωπικό συνάντησε τον Πολυκλή στην αγορά και απαίτησε απ' αυτόν να παραλάβει το πολεμικό πλοίο και να του δώσει τα έξοδα για το χρόνο της παράτασης της τριηραρχίας. Μάλιστα προσφέρθηκε να του κάνει ένα λεπτομερή απολογισμό των εξόδων στους τέσσερις μήνες της επιτριηραρχίας για να μην υπάρχει καμιά αμφισβήτηση για τα έξοδα. Η απάντηση, όμως, του Πολυκλή ήταν αδιάφορη και προκλητική⁵².

Στο μεταξύ ο στρατηγός Τιμόμαχος, που είχε πάντοτε το στρατηγείο του στη Θάσο, έδωσε εντολή στον Απολλόδωρο και όχι στον Πολυκλή, που ήταν διάδοχός του, να κάνει νέο ταξίδι για επισιτισμό. Όταν επέστρεψε πάλι στη Θάσο ο Απολλόδωρος, αφού είχε ρυμουλκήσει τα εμπορικά πλοία στη Στρώμη, κατευθύνθηκε στο σπίτι του Τιμόμαχου για να έχει το στρατηγό ως μάρτυρα για το ότι ήθελε να παραδώσει το πλοίο του στον Πολυκλή. Τον βρήκε μαζί με τους άλλους τριηράρχους και τους αντικαταστάτες τους. Παρόντος του στρατηγού Τιμόμαχου ζητά από τον Πολυκλή να παραλάβει το πλοίο και να του δώσει τα έξοδα για το χρόνο της επιτριηραρχίας. Η απά-

⁵¹ Βλ. Α. Κανελλόπουλου, Παθογενή Σύνδρομα, σελ. 49-57.

⁵² Βλ. Κείμενο (§ 31): «ἀπεκρίνατό μοι ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλοι ὧν λέγοιμι».

ντηση, όμως, του Πολυκλή διακρίνεται από επιθετικότητα. Επικρίνει τον Απολλόδωρο ότι καυχείται για τα πολλά του πλούτη, αναφέροντας μάλιστα ότι και τα στολίσματα του караβιού του είναι επίχρυσα. Με την υπερβολική του επίσης σπατάλη, να πληρώνει δηλαδή ο Απολλόδωρος τους ναύτες του τόσο υψηλούς μισθούς, κάποιες φορές μάλιστα και προκαταβολικά, οδήγησε το στόλο σε καταστροφή. Οι άλλοι ναύτες και κωπηλάτες έγιναν ανήσυχoi, καθώς επιθυμούσαν την ίδια μεταχείριση μ' αυτή που είχαν οι άνδρες του Απολλόδωρου. Τελικά ο Απολλόδωρος, κατά την κρίση του Πολυκλή, ήταν για το στρατό κακό παράδειγμα. Η απάντηση όμως του Απολλόδωρου στις επικρίσεις αυτές ήταν άμεση: "Δεν πήρα από το ναύσταθμο τα τριηρικά σκεύη, γιατί εσύ τα είχες καταστήσει άχρηστα"⁵³. Επιπλέον του τονίζει ότι, αν δε θέλει τα ήδη ευρισκόμενα τριηρικά σκεύη στο πλοίο και τους "διεφθαρμένους" ναύτες, μπορεί με δικές του ενέργειες να εξοπλίσει και να επανδρώσει το πλοίο⁵⁴. Τέλος τον προτρέπει να παραλάβει το πολεμικό πλοίο, γιατί ο χρόνος της τριηραρχίας του τέλειωσε και παρέτεινε την τριηραρχία του για τέσσερις ακόμα μήνες⁵⁵. Μετά από αυτά ο Απολλόδωρος

⁵³ "Ceci semble indiquer que Polyclès a déjà exercé la triérarchie l'année précédant celle du service d' Apollodore (il pouvait être astreint de nouveau à la liturgie, on l'a vu, après un intervalle d'un an). Cette situation n'était pas pour renforcer le zèle de Polyclès. Elle pourrait expliquer aussi la mauvaise humeur dont il témoigne plus haut, à propos des agrès (§ 34)", βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 49, σημ. 1.

⁵⁴ "La proposition ne peut guère être que platonique: Polyclès n'a pas le choix; et, pourtant, il avait droit de recevoir, en même temps que la triere, un équipage. On voit quelles difficultés pouvait entraîner un comportement comme celui d' Apollodore", βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 49, σημ. 2.

⁵⁵ Βλ. Κείμενο (§ 36): «Τήν δέ ναῦν παράλαβε· οὐ γάρ ἔτι μοι προσήκει τριηραρχεῖν· ὁ τε γάρ χρόνος ἐξήκει μοι τῆς τριηραρχίας, καί

προτείνει μια μέση λύση και την παρουσιάζει στον Πολυκλή στο λιμάνι της Θάσου παρόντος και του στρατηγού Τιμόμαχου, και ενώ είναι έτοιμοι για νέα αποστολή: Να αναλάβει ο Πολυκλής το πολεμικό πλοίο για έξι μήνες και όταν έρθει ο συντριήραρχός του να παραδώσει σ' αυτόν τη λειτουργία. Σε περίπτωση που ο συντριήραρχός του δεν έλθει να επιβαρυνθεί ο ίδιος ο Πολυκλής να επιτηρηαρχήσει για δύο μήνες περισσότερο. Ο Απολλόδωρος επίσης προτείνει ότι όσον αφορά τα έξοδα της τετράμηνης επιτηρηαρχίας του (είχε έλθει στο μεταξύ και ο Ιανουάριος), θα προσπαθήσει να τα πάρει από τον συντριήραρχο του Πολυκλή⁵⁶. Και αυτή όμως την πρόταση, με ειρωνικό μάλιστα τρόπο, δεν την κάνει αποδεκτή ο Πολυκλής.

Για να αποδείξει μάλιστα ο Απολλόδωρος πόσο είχε αδικηθεί παρουσίασε και κάποια απόδειξη: Την ίδια περίοδο ο Μνησίλοχος και ο Φρασηρίδης, αντικαταστάτες του Αγνία και Πραξικλή οι οποίοι επιτηρηαρχήσαν, όταν ήλθαν και παρέλαβαν τα πολεμικά πλοία ανταποκρίθηκαν πλήρως στις οικονομικές υποχρεώσεις προς τους επιτηρηαρχήσαντες προκατόχους τους⁵⁷.

Μετά απ' όλες αυτές τις συζητήσεις, στις οποίες ο Πολυκλής φαίνεται ανένδοτος σ' όλες τις προτάσεις του Απολλόδωρου, ο Τιμόμαχος διατάζει τον Απολλόδωρο να εκπλεύσει μαζί του σε νέα αποστολή. Γιατί όμως ο Τιμόμαχος, ως διοικητής που ήταν, δεν ανέθετε στον Πολυκλή να αναλάβει το πολεμικό πλοίο; Γι' αυτό υπήρχαν ιδιωτικοί λόγοι που συνυπήρχαν με τους δημόσιους λόγους. Αρχικά ο Τιμόμαχος, ως στρατηγός, ήθελε μια τριήρη

ἐπιτετηρηαρχηκα τέτταρας μῆνας».

⁵⁶ "Le raisonnement d' Apollodore semble impliquer que le service de Polyclès se terminerait, au plus tard, avec l'année civile, dont il reste, en effet, huit mois à courir. Ce qu'on ne voit pas bien, c'est comment le service se répartissait entre deux associés (dont le second, ici, devrait déjà être présent, au dire de Polyclès)", βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 50, σημ. 1.

⁵⁷ Βλ. Κείμενο § 41-42.

που θα ήταν όσο το δυνατόν καλύτερα επανδρωμένη και εξοπλισμένη. Αυτό φυσικά ήταν σωστό και αξιόπαινο. Αλλά γνώριζε ότι, αν ο Πολυκλής αναλάμβανε το πλοίο, θα ασκούσε άσχημα την τριηραρχία προσπαθώντας να γλιτώσει με ασήμαντα προσωπικά έξοδα. Εκτός αυτού, ο Πολυκλής, δε θα απέπλεε σε αποστολή χωρίς πρώτα να έχει πάρει χρήματα, και τα χρήματα ήταν κάτι το οποίο η Αθήνα δεν παρείχε την εποχή εκείνη σε μεγάλες ποσότητες στους διοικητές της. Επίσης ο Απολλόδωρος διαπίστωσε και κάτι άλλο: Ο Τιμόμαχος είχε δανειστεί από τον Πολυκλή τριάντα μνας με αντάλλαγμα να μην τον αναγκάσει να αναλάβει το πλοίο⁵⁸.

Αλλά ο Τιμόμαχος είχε εξοργιστεί με τον Απολλόδωρο και για άλλους λόγους. Δημόσια και ιδιωτικά κίνητρα έπαιζαν επίσης ένα ρόλο. Πιο συγκεκριμένα ο Καλλίστρατος⁵⁹, εξόριστος Αθηναίος από τη Μεθώνη της Μακεδονίας, στέλνει επιστολή στον Τιμόμαχο και του ζητά να στείλει ένα καράβι για να τον μεταφέρει από την Μεθώνη στη Θάσο. Ο Καλλίστρατος, γνωστός πολιτικός και δεινός ρήτορας, ήταν κουνιάδος του Τιμόμαχου. Η ανάμειξή του στην πολιτική αρχίζει από το 378 π.Χ. Το 361 π.Χ. εισήχθη σε δίκη και καταδικάστηκε δύο φορές σε θάνατο «ὡς μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ συμβουλεύων». Ο Καλλίστρατος υποβλήθηκε τότε σε εκούσια εξορία. Κατέφυγε στη Μεθώνη, ωστόσο δεν έπαυε να έχει πολιτικούς υποστηρικτές στην Αθήνα. Μια απόδειξη γι' αυτό είναι η εκλογή του Τιμόμαχου στη θέση του στρατηγού.

Ο Τιμόμαχος, ανταποκρινόμενος στο αίτημα του συγγενή του Καλλίστρατου, αναθέτει στον Απολλόδωρο αυτό το ταξίδι χωρίς όμως να του γνωστοποιήσει και το σκοπό της αποστολής του. Στο πλοίο μάλιστα επιβιβάζεται και ο ακόλουθος του Τιμόμαχου Κάλλιππος⁶⁰, γιος του Φίλωνα και

⁵⁸ Βλ. Κείμενο § 43-44.

⁵⁹ Για τον Καλλίστρατο περισσότερα βλ. J. B. Bury & Russell Meiggs, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, σελ. 537-538, 559· Γ. Λάμψα, *Λεξικό του Αρχαίου Κόσμου, Ελλάδα - Ρώμη*, τ. 3, σελ. 1179.

⁶⁰ Ο ρόλος του Κάλλιππου τη χρονική αυτή περίοδο δεν είναι καθορισμένος.

αργότερα δολοφόνος του τυράννου των Συρακουσών Δίωνα, για να επιβλέπει την αποστολή. Όταν το πλοίο έφτασε σε κάποιο εμπορικό σταθμό των Θασίων και αποβιβάστηκαν στην ξηρά, ο Καλλικλής ο Θριάσιος, ανταποδίδοντας κάποια εξυπηρέτηση στον Απολλόδωρο, του αποκάλυψε ότι σκοπός του ταξιδιού του ήταν να μεταφέρει από τη Μεθώνη στη Θάσο, εξόριστο άνθρωπο που τον καταδίκασαν οι Αθηναίοι δύο φορές σε θάνατο, τον Καλλίστρατο. Αυτή η πράξη ήταν όμως μια ενέργεια που τιμωρούνταν αυστηρά από τους νόμους. Μετά απ' αυτό ο Απολλόδωρος πηγαίνοντας στον Κάλλιππο ζητά να πληροφορηθεί το σκοπό του ταξιδιού τους. Εκείνος τον απείλησε και γι' αυτό ο Απολλόδωρος λέγει μπροστά στους ενόρκους: «τοῦ γάρ τρόπου τοῦ Καλλίππου οὐκ ἀπείρως ἔχετε»⁶¹. Μετά από αυτά τα γεγονότα ο Απολλόδωρος αποφασίζει να μη πλεύσει στη Μεθώνη και ξαναγυρίζει στη Θάσο, παρά την προσπάθεια του Κάλλιππου να αποτρέψει αυτή την ενέργεια απαιτώντας από τον κυβερνήτη του πλοίου Ποσειδίππο να υπακούσει στη διαταγή του στρατηγού Τιμόμαχου και να πλεύσουν στην Μακεδονία. Τελικά όταν γύρισε στη Θάσο το πλοίο, ο Απολλόδωρος κλήθηκε από τον στρατηγό Τιμόμαχο να δώσει λόγο για την ενέργειά του. Ο Απολλόδωρος όμως δεν παρουσιάστηκε από φόβο μήπως και φυλακιστεί καθώς τον βάραινε το σοβαρό αδίκημα της ανυπακοής σε διαταγή στρατηγού. Ο Τιμόμαχος δεν είχε συμφέρον προφανώς να εξωθήσει τα πράγματα και τελικά αναθέτει την αποστολή της μεταφοράς του Καλλίστρατου στον Κάλλιππο στον οποίον μισθώνει την τριηραρχία του ο Θρασύλοχος ο Αναγυράσιος. Ο ίδιος δε ο Τιμόμαχος επιβιβάστηκε στο πλοίο του Απολλόδωρου και χρησιμοποιώντας το ως ναυαρχίδα πλέει στον Ελλήσποντο⁶². Αυτοί, λοιπόν, ήταν και οι λόγοι

Βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 52, σημ. 1.

⁶¹ Βλ. Κείμενο § 49.

⁶² Ο F. Blass πιστεύει ότι μπορούμε να παράγουμε μέσα απ' αυτόν τον ιδιωτικό λόγο τις προετοιμασίες για τις πολιτικές πράξεις του Απολλόδωρου εναντίον πολλών σημαντικών προσώπων που αναφέρονται μέσα στο λόγο.

για τους οποίους ο Τιμόμαχος δεν ανάγκασε τον Πολυκλή να αναλάβει το πλοίο⁶³.

Τέλος όταν ο Τιμόμαχος δεν είχε πλέον ανάγκη των τριήρων, διέταξε τον Απολλόδωρο να επιστρέψει στην Αθήνα, αφού επιβίβασε πρώτα στο πλοίο του Απολλόδωρου ως κυβερνήτη τον Λυκίνο από την Παλλήνη. Ο Τιμόμαχος μάλιστα είχε αναθέσει στο Λυκίνο να πληρώνει καθημερινά στους ναύτες τα χρήματά τους, αλλά ωστόσο ο Λυκίνος δεν το έκανε, καθώς δεν είχε τα χρήματα. Κατά το δρόμο της επιστροφής, όταν ο Απολλόδωρος

Είναι γεγονός ότι ο Απολλόδωρος ασχολήθηκε ενεργά με την πολιτική. Γνωρίζουμε ότι ίσως μαζί με τον Υπερείδη πήρε μέρος σε καταγγελία εναντίον των δύο στρατηγών Αυτοκλή και Μένωνα, που καθαιρέθηκαν από τις ναυτικές επιχειρήσεις στο Β. Αιγαίο την περίοδο αυτή. Όταν ο Μένων εξέπλευσε πράγματι με το πλοίο του Απολλόδωρου, πρέπει κατά τη διάρκεια του ταξιδιού να γνωρίστηκαν καλύτερα, αλλά ο Απολλόδωρος εμφανίζεται κατά του Μένωνα σε πολιτικό επίπεδο. Επίσης ο Απολλόδωρος αργότερα κατηγορήσε και τον στρατηγό Τιμόμαχο και τον ομοϊδεάτη του Κάλλιππο. Ο Απολλόδωρος ήταν αντίθετος απέναντί τους και σε προσωπικό και σε πολιτικό επίπεδο. Ο Πολυκλής ήταν ιδιωτικά οπαδός του Τιμόμαχου, ενώ ο Θρασύλοχος που βοήθησε τον Τιμόμαχο στη μεταφορά του Καλλίστρατου ήταν φίλος και ομοϊδεάτης του. Απολλόδωρος και Δημοσθένης "μοιραζότανε" πάντως τις ίδιες πολιτικές αντιπάθειες. Τόσο στενά, λοιπόν, είναι σ' αυτόν το λόγο συνδεδεμένα τα πολιτικά και ιδιωτικά στοιχεία. Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 49-50 & 53.

⁶³ "Les manoeuvres de Timomachos paraissent, en effet, avoir tenu une grande place dans toute cette histoire: la tentative qu'il a faite pour assurer le salut de son beau frète, Callistratos, a peut-être été déterminante (on a vu la gravité du cas, §§ 48 sq.) dans la condamnation qui l'a frappé, et qu'il esquiva, lui aussi, par l' exil", βλ. στη γαλλική έκδοση "DÉMOSTHÈNE, Plaidoyers Civils, texte établi et traduit par L. Gernet, t. III, σελ. 532, σημ. 2.

φτάνει στην Τένεδο⁶⁴, καθώς οι στρατιώτες δεν είχαν τα μέσα να προμηθευθούν τρόφιμα, βρίσκοντας εκεί τον Πολυκλή για άλλη μια φορά του ζητά να παραλάβει το πλοίο και να του καταβάλει τα έξοδα της επιτηρηρχίας. Αναφέρει στους ενόρκους ότι το έκανε αυτό για να μην μπορούσε ο Πολυκλής αργότερα να πει ότι ο Απολλόδωρος δεν ήθελε να παραδώσει το καράβι, επειδή ήθελε να κάνει μεγάλη εντύπωση στους Αθηναίους όταν θα έφτανε στον Πειραιά με το καλά επανδρωμένο και εξοπλισμένο του καράβι. Επειδή και πάλι ο Πολυκλής δε συμφωνεί, ο Απολλόδωρος του ζητά να του δανείσει τουλάχιστον κάποια χρήματα για να μπορέσει να πληρώσει τους ναύτες και να γυρίσει στον Πειραιά, εφόσον δεν τον αντικαθιστούσε στη διοίκηση του πλοίου. Ως εγγύηση μάλιστα θα έβαζε τα εξαρτήματα του πλοίου. Η απάντηση όμως του Πολυκλή ήταν και πάλι προκλητική⁶⁵. Μετά την τελειωτική άρνηση του Πολυκλή να αναλάβει το καράβι και την παραμέληση του Λυκίνου να πληρώσει τους ναύτες του Απολλόδωρου, ο Απολλόδωρος δανείστηκε για άλλη μια φορά χρήματα από Τενέδιους φίλους του πατέρα του, τον Κλεάνακτο και τον Επήρατο, μια και η φήμη του Πασίωνα "φρόντιζε" ακόμη για το γιο του σ' όλη την ελληνική επικράτεια⁶⁶.

⁶⁴ Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι: Γιατί άραγε ο Απολλόδωρος, όταν απέπλευσε από τη Θάσο, όπου ήταν και το κέντρο των επιχειρήσεων στο Β. Αιγαίο, δεν ακολούθησε τον ευθύ δρόμο για την επιστροφή του στον Πειραιά, περνώντας από το όρος Άθως, και πήγε στην Τένεδο; Μήπως από φόβο για καταγιγίδες ή από πρόθεση για να συναντήσει τον Πολυκλή; Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 53.

⁶⁵ Βλ. Κείμενο (§ 56): «Δεομένου δέ μου ταῦτα, ἀπεκρίνατό μοι ὅτι οὐδ' ἀκαρῆ δανείσοι».

⁶⁶ Εδώ βρίσκουμε ένα στοιχείο για την επιρροή του Πασίωνα και των τραπεζών του, η οποία έφτανε πέρα από τα σύνορα της Αττικής. Οι πράξεις του κληρονόμου του απέκτησαν με την πάροδο του χρόνου, μετά το θάνατο του Πασίωνα, δημόσια σημασία. Σ' αυτό συνέβαλε η φυσική τάση του Απολλόδωρου να κερδίσει ένα όνομα στην πολιτική. Ίσως ο μόνος λόγος για το ότι

3. Ανακεφαλαίωση - Επίλογος.

Στην ανακεφαλαίωση των όσων εξέθεσε, ο Απολλόδωρος τονίζει ότι ο Πολυκλής με την άρνησή του να αναλάβει την τριηραρχία στην καθορισμένη στιγμή έδειξε περιφρόνηση στην πολιτεία και τους νόμους της, παρότι μια τέτοια πράξη επισύρει βαριά τιμωρία⁶⁷. Αλλά γιατί ενδιαφέρθηκε ο Πολυκλής τόσο λίγο για ένα θέμα που επισύρει βαρύτερες κατηγορίες;

Είναι γεγονός ότι οι Αθηναίοι, όπως προαναφέρθηκε, τον 4ο π.Χ. αι. άρχισαν να παραμελούν τα στρατιωτικά τους καθήκοντα. Και μόνο η λέξη "πόλεμος" και μάλιστα σε μια εποχή κατά την οποία οι αγώνες είχαν γίνει φονικοί, από τότε που δεν πολεμούσαν πια εναντίον μισόγυμων βαρβάρων, αλλά ανάμεσα σε καλοοπισμένους Έλληνες, ήταν ανυπόφορη στα ευαίσθητα αυτιά. Η αγωγή που δινόταν πλέον στους νέους δεν πρόσφερε πια στη δημοκρατία τις στρατιωτικές δυνάμεις που χρειαζόταν. Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης προσπαθούν να αφυπνίσουν το στρατιωτικό πνεύμα στους συμπατριώτες τους παρακινώντας τους να γίνουν σωματικά ικανοί για να βοηθήσουν την πόλη. Και οι δύο αποδίδουν πολύ μεγάλη σημασία στη σωματική αγωγή, από την οποία ζητούν να προπαρασκευάζει τη στρατιωτική εκπαίδευση· γιατί "η παιδεία φέρνει τη νίκη". Αλλά προς μεγάλη λύπη των φιλοσόφων οι οικογενειάρχες αποτρέπανε τα παιδιά τους από τη στρατιωτική προετοιμασία και έδιναν στην αγωγή ένα αποκλειστικά ωφελμιστικό χαρακτήρα. Έτσι η Αθήνα, ενώ είχε παραιτηθεί για ένα διάστημα, τον καιρό

οι λόγοι του Απολλόδωρου διατηρήθηκαν στο έργο του Δημοσθένη, ως ι-διωτικοί, είναι το ότι τους αποδόθηκε πολιτική σημασία. Βλ. D. Brown, *Das Geschäft mit dem Staat*, σελ. 54.

⁶⁷ Βλ. Κείμενο (§ 57): «Βούλομαι δ' ὑμῖν καί τόν νόμον ἀναγνωσθῆναι τόν περί τῶν διαδόχων, ἵν' εἰδῆτε ἡλίκων τῶν ἐπιτιμίων ὄντων ἐάν τις μή διαδέξῃται τήν ναῦν ἐν τῷ χρόνῳ τῷ εἰρημένῳ, κατεφρόνησεν οὐκ ἔμοῦ μόνον, ἀλλά καί ὑμῶν καί τῶν νόμων».

της στρατιωτικής ηγεμονίας, από κάθε πολεμική προετοιμασία, αναγκάζεται από τα πολιτικά γεγονότα να ανασυγκροτήσει το στρατό της· το αποτέλεσμα όμως των προσπαθειών της είναι οικτρό. Το πλήθος των πολιτών ειρωνεύεται εκείνους που ξεχωρίζουν από τους άλλους με το να προσπαθούν να γίνουν ρωμαλέοι. Οπλίτες και ιππείς αγαπούν πολύ την καλοπέραση ώστε να δεχτούν την υποταγή στην πειθαρχία. Όλες οι προφάσεις είναι καλές προκειμένου να ξεφύγουν από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις. Όταν το πετύχουν, υπερηφανεύονται σαν να έκαμαν κάποια αξιέπαινη πράξη. Όσο, όμως, μειώνεται ο αριθμός των πολιτών στο στρατό, τόσο μεγαλώνει ο αριθμός των μισθοφόρων. Η Αθήνα ολόκληρη είναι γεμάτη τυχοδιώκτες που νοικιάζουν τα μπράτσα τους σε όποιον προσφέρει περισσότερα. Δυστυχώς ο θεσμός αυτός θα φέρει γρήγορα την αποσύνθεση και παρακμή της Αθήνας⁶⁸.

Σ' όλες τις κοινωνικές τάξεις, λοιπόν, είτε πλούσιες είτε φτωχές, οι πολίτες δεν έδειχναν σεβασμό απέναντι στην ευθύνη τους στο δημόσιο. Μπορούσε κανείς να παραβεί με τεχνάσματα τους νόμους, και πράγματι, έτσι γινόταν. Οι στρατιώτες λιποτακτούσαν και οι τριήραρχοι δεν αναλάμβαναν την υπηρεσία τους. Τελικά μόνο από τους στρατηγούς ζητήθηκε να λογοδοτήσουν, οι οποίοι ήταν και οι αποδιοπομπαίοι τράγοι για τις αποτυχίες και την ανεπαρκή προθυμία των πολιτών να θυσιάσουν για την πατρίδα τους⁶⁹.

Ο Απολλόδωρος, παρόλη τη μεγαλοπρεπή φύση του, δεν ανήκε στους πολίτες που συμπεριφέρονταν έτσι στην πολιτεία. Μέσα από το λόγο προβάλλει έντονα την ετοιμότητά του να θυσιάσει προσωπικά για να υπηρετήσει την πόλη και φέρνει σε φανερή αντίθεση τη συμπεριφορά του μ' αυτή του Πολυκλή⁷⁰. Σε άμεση σχέση με τα προηγούμενα ακολουθεί μια αναφορά στη δυσάρεστη οικογενειακή του θέση, όσο καιρό υπηρέτησε ως τριήραρχος, ενώ είχε ήδη λήξει ο χρόνος της θητείας του. Σ' αυτό το σημείο βλέπουμε τον Απολλόδωρο να προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των ενόρ-

⁶⁸ Βλ. G. Glotz, Η Ελληνική "Πόλις", σελ. 356-358.

⁶⁹ Βλ. D. Brown, Das Geschäft mit dem Staat, σελ. 54-55.

⁷⁰ Βλ. Κείμενο § 58-59.

κων, πράγμα που συνέβαινε συνήθως κατά το τέλος ενός λόγου. Στην περίπτωση αυτή λοιπόν, η μητέρα του Απολλόδωρου ήταν ετοιμοθάνατη, η αγαπημένη του γυναίκα άρρωστη, τα παιδιά του μικρά και αβοήθητα, η παρουσία του υποθηκευμένη και οι πιστωτές απαιτούσαν να πληρωθούν⁷¹.

Αλλά ο λόγος στις τελευταίες παραγράφους παίρνει μια άλλη τροπή. Ο Απολλόδωρος τονίζει ο ότι γι' αυτόν βαρύνουσα σημασία έχει το συμφέρον της Αθήνας απ' ότι το προσωπικό του⁷². Αναφέρει στους ενόρκους ότι πίστευε πως πιο σημαντική από τις δυστυχίες, που του έτυχαν στην ιδιωτική του ζωή, ήταν η εκπλήρωση του καθήκοντός του, να παραμείνει δηλαδή στο καράβι του και να υπηρετήσει την Αθήνα⁷³. Μετά κάνει μια άμεση πρόσκληση στους ενόρκους, τους αντιπροσώπους της πολιτείας, ότι αν τιμωρήσουν τον Πολυκλή, που περιφρόνησε τους νόμους, αυτή η τιμωρία θα είναι προς όφελος του κράτους και ένας παραδειγματισμός για το μέλλον.

Τελειώνοντας το λόγο ο Απολλόδωρος αναφέρει στοιχεία που φανερώνουν ότι ο Πολυκλής και στο παρελθόν δεν ανέλαβε τις ευθύνες για να γίνει τριηράρχης (§ 68)⁷⁴.

⁷¹ Τελειώνοντας αναφέρει: «ὄν τί ἡδιδόν ἐστιν ἀνθρώπων, ἢ τοῦ ἔνεκ' ἂν τις εὐξαίτο τούτων στερηθεῖς ζῆν;», βλ. Κείμενο § 62.

⁷² Βλ. Κείμενο § 63: «οὐ περί πλείονος ἐποισάμην τά ἐμαυτοῦ ἴδια ἢ τά ὑμέτερα».

⁷³ Και γι' αυτό ζητά: «ἀνθ' ὧν ἀπάντων νῦν ὑμῶν δέομαι, ὥσπερ ἐγὼ ὑμῖν εὐτακτον καί χρησίμον ἐμαυτόν παρέσχον, οὕτω και ὑμᾶς νυνί περί ἐμοῦ πρόνοιαν ποιησαμένους». Βλ. Κείμενο § 64.

⁷⁴ Ο F. Blass (Βλ. Die Attische Beredsamkeit, σελ. 470-472) αναφέρει μεταξὺ άλλων για τον λόγο: "Abgesehen von den Verwirrungen am Schluss ist an der Ordnung der Rede nichts zu tadeln; nämlich es verläuft bis dahin alles in einfacher Erzählung, ohne eigentliche Argumentation, indem auch das, was der Redner τεκμήρια nennt, regelmässig in Erzählungen besteht. Von den Alten haben wir kein spezielles urtheil über diese Rede gegen; das der Neueren ist der echtheit etwas gunstiger als bei der Rede gegen Timotheos;

Β. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι γεγονός ότι την πορεία παρακμής του ιστορικού πεπρωμένου της Αθήνας, μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο δεν ήταν δυνατό να ανακόψουν ούτε η επάνοδος των δημοκρατικών θεσμών, ούτε οι σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες που έκαναν να αναλάβουν για λίγο μερικές ακτίνες της αρχαίας δόξας. Καταδικασμένη η Αθήνα να κάνει συχνούς πολέμους (από τα 85 χρόνια μεταξύ 431 και 346 π.Χ. τα 53 ήταν χρόνια πολέμου), παραπαίνοντας από τη μια συμμαχία στην άλλη, είχε πάθει τέτοιες ηθικές αλλοιώσεις, ώστε να είναι αδύνατη η αναβίωση του αρχαίου μεγαλείου. Η ίδρυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας έδωσε μια νέα λάμψη στην πόλη και κατόρθωσε αυτή τη φορά να εμπνεύσει στις συμμαχικές πόλεις εμπιστοσύνη με την αναγνώριση της αυτονομίας τους (377 π.Χ.), ωστόσο η παραπέρα ανάπτυξή της μετά την ήττα της Σπάρτης στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) δεν ήταν παρά μια φαινομενική ακμή. Όταν έλειψε ο φόβος της Σπάρτης, ατόνησε στην πραγματικότητα και ο κύριος λόγος που συγκρατούσε εσωτερικά αυτή τη χαλαρή ενότητα. Οι σύμμαχοι δεν είχαν συμφέρον, όπως η Αθήνα, να στρέψουν τώρα την αιχμή της συμμαχίας κατά της Θήβας αντί της Σπάρτης, γιατί οι νησιω-

aber dennoch ist gerade bezüglich dieser beiden Werke die Gemeinsamkeit des Ursprungs am deutlichsten. Denn sowohl in der Einleitung zur Erzählung als auch wiederum gegen den Schluss der Reden sind in Formeln und in der Fassung der Gedanken die augenfälligsten Berührungen, die einem Zweifel nicht Raum lassen. Hierzu kommt die Aehnlichkeit der Form; hier wie dort Weitschweifigkeiten, Wiederholungen, verwirrter Satzbau, nur in dieser Rede noch mehr maßlose Anhäufungen von Satzgliedern, indem ja mehr und breiter erzählt wird. Ebendeshalb werden die belebenden Figuren hier wieder beinahe ganz vermisst, aber direkt erzählte Rede findet sich reichlich. Interessant sind die kurzen Antworten des Polykles, kräftiger noch und derber als das Verwandte in der Rede gegen Timotheos".

τικές και οι παράλιες πόλεις που αποτελούσαν το κύριο μέρος της, δεν είχαν κανένα λόγο προστριβής με την αγροτική χερσαία δύναμη της Θήβας. Έτσι η βάση της συμμαχίας άρχισε να κλονίζεται. Στην υπερένταση που δημιουργούσε η θέση της Αθήνας, ως πρώτης δύναμης της συμμαχίας, αντιστοιχούν πλέον οι απειλητικές χειρονομίες και η διακρατική εμπιστοσύνη το κεφάλαιο της διακρατικής εμπιστοσύνης, που με μόχθο είχε οικοδομηθεί, εξαεμίζεται πάλι γρήγορα. Έτσι, όπως φαίνεται και μέσα από το λόγο, έχουμε συνεχείς επεμβάσεις της Αθήνας στο Β. Αιγαίο και τον Ελλήσποντο, καθώς προσπαθεί να ξαναπάρει τα μέρη αυτά που είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωσή της (εμπόριο σίτου)⁷⁵.

Στη ναυτική κινητοποίηση του 362 π.Χ. της οποίας εισηγητής ήταν και ο Αριστοφών, ένας ηλικιωμένος φημισμένος πολιτικός, διακρίνουμε τις μεγάλες αδυναμίες του πολιτικού συστήματος της Αθήνας του 4ου αι. π.Χ. Τα συμπεράσματα που θα μπορούσαμε να βγάλουμε απ' αυτή την κινητοποίηση, εξετάζοντας το συγκεκριμένο λόγο είναι τα εξής:

- α) Τα κονδύλια που διατέθηκαν στο στόλο ήταν κατώτερα από τις ανάγκες του. Από πολλά χρόνια παρατηρείται αυτό το φαινόμενο, το οποίο δείχνει ότι οι Αθηναίοι δεν είχαν πια τα οικονομικά μέσα που απαιτούσαν οι επιδιώξεις τους. Η προσπάθεια να διασφαλίσουν τους αναγκαίους πόρους μέσα από τους θεσμούς της "τριηραρχίας" και της "εισφοράς" που την περίοδο αυτή έχουν γίνει κανονικοί φόροι, όπως φαίνεται και από το λόγο, δεν έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.
- β) Η μεγάλη απόσταση που χώριζε τα μέσα από τους σκοπούς είναι αρκετή να εξηγήσει τις αποτυχίες.
- γ) Σ' αυτές τις αποτυχίες ωστόσο φαίνεται ότι συνέβαλαν τα σφάλματα, οι παραλήψεις και οι διάφορες άλλες αδυναμίες των ηγητόρων. Οι στρατηγοί που διορίστηκαν για να υπερασπίσουν τα αθηναϊκά συμφέροντα στο Β. Αιγαίο, στον Ελλήσποντο, στη Θράκη και Μακεδονία, όχι μόνο αντικαταστάθηκαν, αλλά ο ένας ύστερα από τον άλλο σύρθηκαν σε δι-

⁷⁵ Βλ. C. Rehdantz - F. Blass - K. Fuhr, *Ausgewählte Reden*, σελ. 7-8.

- κη. Ο Απολλόδωρος κατηγορήσε για προδότες τους στρατηγούς Αυτοκλή και Μένωνα. Ερήμην σε θάνατο καταδικάζεται και ο Τιμόμαχος, επειδή όπως είδαμε μετέφερε με τριήρη τον φυγάδα Καλλίστρατο.
- δ) Δεν ήταν όμως μόνο οι στρατηγοί που πλήρωναν πολύ ακριβά τα στρατιωτικά ατυχήματα. Κατηγορήθηκαν και οι πολιτικοί που διαχειρίστηκαν στα χρόνια αυτά την εξωτερική πολιτική της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Ο Καλλίστρατος, που για πολλά χρόνια ήταν παντοδύναμος, τώρα βλέπουμε να είναι εξόριστος στη Μεθώνη. Άσπονδος εχθρός του που επηρεάζει πλέον την πλειοψηφία των Αθηναίων, είναι ο Αριστοφών. Η καινούργια πολιτική ηγεσία της Αθήνας είχε τη γνώμη πως παντού ήταν ενδεδειγμένη μια σκληρότερη στάση. Επιβάλλει περιορισμούς στη διοίκηση, οδηγεί στο εδώλιο δήθεν αναποφάσιστους ή αυταρχικούς στρατηγούς και υποχρέωσε τους πολιτικούς προκατόχους της να λογοδοτήσουν. Δεν είναι εύκολο να την κρίνουμε δίκαια. Από τα αποτελέσματα, που είχε η δράση της, πρέπει να συμπεράνουμε, πως τίποτε δεν άφησε όρθιο στην Αθήνα. Μάταια αναζητά κανείς μια σταθερή γραμμή στις ενέργειές της. Δεν βρίσκει παρά αδίστακτες πράξεις βίας και ασυγχώρητα σφάλματα. Τα μοιραία αυτά σφάλματα οδήγησαν και σε αποστασίες που σφράγισαν τη μοίρα της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας. Αυτή την κατάσταση στο εσωτερικό της Αθήνας τη φωτίζουν τα λόγια του Ισοκράτη στον "Αρεοπαγητικό", όπου υψώνει τη φωνή του για συνταγματική μεταρρύθμιση: "Καθόμαστε στα μαγαζιά και κατηγορούμε την επικρατούσα κατάσταση και λέμε πως από τότε που ζούμε τη δημοκρατία ποτέ δεν κυβερνηθήκαμε χειρότερα"⁷⁶.
- ε) Τέλος η Αθήνα αντιμετώπιζε και άλλα προβλήματα. Το ήθος στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. είχε χάσει το δημόσιο χαρακτήρα του. Το ατομικό ήθος τώρα ενδιαφέρει πιο πολύ από τις δημόσιες αρετές. Ο ατομικισμός που πλάταινε συνεχώς έρριξε τους πολίτες της Αθήνας σε μια άπραγη και παρασιτική ζωή, που είχε για γνώρισμα τη ραθυμία, τη φυγοστρα-

⁷⁶ Βλ. Ισοκράτη, "Αρεοπαγητικός" § 15.

τεία και την περιφρόνηση στους νόμους. Και ενώ άλλοτε έτρεχαν με αυτοθυσία και ανιδιοτέλεια να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και να προασπίσουν την πόλη, τώρα ούτε στις ασκήσεις δεν αποφάσιζαν να πάνε χωρίς πληρωμή. Ο Ισοκράτης αναφέρει: «Ούτω γάρ ἔχει τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ῥᾶον εἶναι συστῆσαι στρατόπεδον μείζον καὶ κρείττον ἐκ τῶν πλανωμένων ἢ τῶν πολιτευομένων»⁷⁷, ενώ ο Ξενοφών τονίζει: "Ο κοινός λαός απαιτεί πληρωμή για να τραγουδά, να τρέχει, να χορεύει και να ναυσιπλοεί, ούτως ώστε με τον τρόπο αυτό να μπορέσει να πάρει τα λεφτά και οι πλούσιοι να γίνουν φτωχότεροι"⁷⁸.

Όλα αυτά τα σημάδια της πολιτικής παρακμής φαίνονται ξεκάθαρα και μέσα στο λόγο «Πρός Πολυκλέα περί τοῦ ἐπιτρηραρχήματος». Σε μια τέτοια, λοιπόν, κατάσταση ελάχιστης αντίστασης βρίσκεται η Αθήνα όταν θα αντιμετωπίσει σε λίγο τον πιο σοβαρό κίνδυνο που γνώρισε μετά τους Μηδικούς πολέμους, την επίθεση δηλαδή της Μακεδονίας.

Τελειώνοντας θα πρέπει να τονισθεί ότι δε γνωρίζουμε το κατά πόσο αποζημιώθηκε ο Απολλόδωρος από την πολιτεία με δικαστική απόφαση. Πάντως η παράστασή του φέρεται να χαίρει εκτίμησης και να είναι πειστική⁷⁹.

⁷⁷ Βλ. Ισοκράτη, "Φίλιππος" § 40.

⁷⁸ Βλ. Ξενοφών, "Αθηναίων Πολιτεία" 1,2.

⁷⁹ Βλ. A. Schaefer, Demosthenes und seine Zeit, σελ. 152.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρεάδης Α., Ιστορία της Ελληνικής Δημόσιας Οικονομίας - Από των Ομηρικών μέχρι των Ελληνομακεδονικών Χρόνων, τ. 1, Αθήνα 1992.
- Andrewes A., Αρχαία Ελληνική Κοινωνία, Μεταφρ. Α. Παναγόπουλος, Αθήνα 1987.
- Barbagallo C., Τα αίτια παρακμής της Αρχαίας Ελλάδος (Κοινωνικοοικονομική θεώρηση), Μεταφρ. Γ. Λαμψίδης, Αθήνα 1986.
- Beloch K., Griechische Geschichte, Dritter Band - Bis auf Aristoteles und die Eroberung Asiens - Zweite Abteilung, Berlin und Leipzig 1923.
- Bengtson H., Griechische Geschichte - Von den anfangen bis in die Römische Kaiserzeit, München MCMLXV.
- Bengtson H., Die Staatsverträge des Altertums. Zweiter Band - Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr., München 1975.
- Βερναδάκη Α., Οι τράπεζες στην αρχαιότητα. Ανάτυπο από το περιοδικό Journal des Economistes (Ιούνιος και Αύγουστος 1881), Μεταφρ. - Σχόλια Σ. Μαρίνου & Χ. Μπαλόγλου, Αθήνα 1989.
- Berve H., Griechische Geschichte, Zweite Hälfte - Von Perikles bis zur politischen Auflosung, Freiburg im Breisgau 1933.
- Blass F., Die Attische Beredsamkeit, Dritte Abteilung, Erster Abschnitt: Demosthenes, Leipzig 1877.
- Bockh A., Die Staatshaushaltung der Athener, Erster Band, Berlin 1886.
- Botsford G., Robinson C., Αρχαία Ελληνική Ιστορία, Αναθεωρημένη από τον D. Kagan -Μεταφρ. Σ. Τσιτσώνη, Αθήνα 1985.

- Brown D., Das Geschäft mit dem Staat, Die Überschneidung des Politischen und des Privaten im Corpus Demosthenicum, New York 1974.
- Bury J., Meiggs R., Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος - Μέχρι το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τ. 2, Αθήνα 1981.
- Cohen R., Αθηναϊκή Δημοκρατία - Από τη γέννηση ως το θάνατό της, Μεταφρ. Α. Κόντος, Αθήνα 1922.
- Croiset A., Οι Αρχαίες Δημοκρατίες, Μεταφρ. Α. Πάγκαλος, Αθήνα.
- Curtius E., Griechische Geschichte, Dritter Band - Bis zum ende der Selbständigkeit Griechenlands nebst Register und Zeittafel. Berlin 1889.
- De Romilly Jaqueline, Προβλήματα της Αρχαίας Ελληνικής Δημοκρατίας, Μεταφρ. Ν. Αγκαβανάκης, Αθήνα 1992.
- Finley M., Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα, Μεταφρ. Α. Παναγόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1988.
- Finley M., Αρχαία και Σύγχρονη Δημοκρατία, Μεταφρ. Θ. Βανδώρος, Αθήνα 1989.
- Γερακούδης Σ., Η ιστορία της Θάσου, Θεσσαλονίκη 1986.
- Γιαννοπούλου Ι., Πολιτεία και Ήθος - Η Ελληνική πόλη του 5ου και 4ου αιώνα π.Χ. και οι βασικοί θεσμοί της, Αθήνα 1983.
- Glott G., Histoire Grecque - La Grèce au IV siècle: La lutte pour l'Hégémonie (404-336), t. III, Paris 1941.
- Glott G., Η Ελληνική "Πόλις", Μεταφρ. Α. Σακελλαρίου, Αθήνα 1989.
- Grote G., Geschichte Griechenlands, Fünfter Band, Berlin 1880.
- Hampf F., Die Griechischen Staatsverträge des 4. Jahrhunderts V. Christi Geb., Roma 1966.
- Hammond N., A History of Greece to 322 B.C., Oxford 1967.
- Hartel W., Demosthenische Studien II, Wien 1878.

- Holm A., Geschichte Griechenlands im vierten Jahrhundert V.Ch. bis zum Tode Alexanders D.Gr., Dritter Band, Berlin 1891.
- Jaeger W., Δημοσθένης - Διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτικής του, Μεταφρ. Δ. Καρούζα - Καρασάββα, Αθήνα 1984.
- Κανελλόπουλος Α., Παθογενή Σύνδρομο στο δημοσιονομικό σύστημα της Αρχαίας Αθήνας, Αθήνα 1991.
- Κασιμάκου Ν., Ο Δημοσθένης - Αι περί θεών, ανθρώπου και πολιτείας αντιλήψεις του Δημοσθένους (Ισόβιος επί των πολιτών αγωγή), τ. 1-2, Αθήνα 1959.
- Κορδάτου Γ., Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας 500-355 π.Χ., τ. 3, Αθήνα 1956.
- Λαγκαδά Α., Οι Αρχαίοι Έλληνες και η θάλασσα, Αθήνα 1990.
- Laistner M., A History of the Greek World from 479 to 323 B.C., London.
- Λάμψα Γ., Λεξικό του Αρχαίου Κόσμου, τ. 1 & 3, Αθήνα.
- MacDOWELL D., Το Δίκαιο στην Αθήνα των Κλασικών χρόνων, Μεταφρ. Γ. Μαθιουδάκη, Αθήνα 1988.
- Mosse C., Η Ιστορία των πολιτικών θεωριών στην Αρχαία Ελλάδα, Μεταφρ. Φ. Αρβανίτης, Αθήνα.
- Ντόκα Α., Η Αθηναϊκή Δημοκρατία, Αθήνα.
- Παπαντωνίου Γ., Αρχαία Ελληνική Ιστορία - Τα από της λήξεως του Πελοποννησιακού πολέμου μέχρι του φόνου Περδίκου Γ' (404/3-359 π.Χ.), Αθήνα.
- Rehdantz C. - Blass F. - Fuhr K., Ausgewählte Reden, 4 Teile in einem Band New York 1973.
- Ρηγίνου Θ., Αρχαία και Βυζαντινή Οικονομική Ιστορία, Αθήνα 1983.
- Σακελλαρίου Μ., Παρακμή των Ηγεμονιδών Πόλεων - Η κυρίως Ελλάς και το Αιγαίο από το 404 ως το 355 π.Χ., στο: Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ', Αθήνα 1972, σελ. 316-461.

- Scafer A., Demosthenes und seine Zeit, τ. 4, Leipzig 1858
(ανατύπωση 1967).
- Wilcken U., Griechische Geschichte, München 1962.

KEIMENO - ΕΡΜΗΝΕΙΑ

COLLECTION DES UNIVERSITES DE FRANCE: "DEMOSTHENE, Plaidoyers Civils, Tome III (Discours XLIX-LVI), Texte Établi et Traduit par Louis Gernet, Paris 1959".

LOEB CLASSICAL LIBRARY: "DEMOSTHENES, VI, Private Orations L-LVIII, In Neaeram LIX, Translated by A. T. Murray, London MXMLXIV".

OXFORD CLASSICAL TEXTS: "DEMOSTHENIS Orationes, Tomi III, Recognovit Brevique Adnotationes Critica Instrvxit W. Rennie".

ISBN: 960-92013-0-X